

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

**СОЦИЈАЛНИ, ЕКОНОМСКИ И
КУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТИ
СЕПАРАТИЗМА У РУСИЈИ - СЛУЧАЈ
ЧЕЧЕНИЈЕ**

мастер рад

Ментор: Студент:
Проф. др Мирослав Младеновић Михајло Сретеновић М17/22

Београд, 2025.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

**SOCIAL, ECONOMIC AND CULTURAL
ASPECTS OF SEPARATISM IN RUSSIA
- THE CASE OF CHECHNYA**

master thesis

Mentor:
Prof. dr Miroslav Mladenović

Student:
Mihajlo Sretenović M17/22

Belgrade, 2025.

СОЦИЈАЛНИ, ЕКОНОМСКИ И КУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТИ СЕПАРАТИЗМА У РУСИЈИ - СЛУЧАЈ ЧЕЧЕНИЈЕ

Резиме

Сепаратизам је један од најчешћих узрока појаве насилних сукоба у мултиетничким и мултикултуралним друштвима. Руска Федерација, отаџбина великог броја различитих етничких и културних заједница, представља погодно подручје за појаву сепаратизма и насилних сукоба. Један од најактивнијих и, кроз историју, најупорнији сепаратистички покрет у Русији је чеченски сепаратистички покрет.

Предмет истраживања мастер рада „Социјални, економски и културолошки аспекти сепаратизма у Русији – случај Чеченије” односи се на анализу чеченског сепаратизма, откривање његових узрока, специфичних образаца понашања сепаратиста, начина борбе и циљева сепаратистичког покрета, механизма заштите државе од сепаратистизма, али и на анализу процеса реинтеграције сепаратизмом захваћеног подручја у матичну државу. Рад је фокусиран на целокупну историју односа између Руса и Чечена и обухвата све сепаратистичке покушаје Чечена, јер само тако је могуће добити комплетну слику и донети исправне закључке о проучаваном феномену.

Кључне речи: Руска Федерација, Чеченија, сепаратизам, Северни Кавказ, конфликт, тероризам

SOCIAL, ECONOMIC AND CULTURAL ASPECTS OF SEPARATISM IN RUSSIA - THE CASE OF CHECHNYA

Abstract

Separatism is one of the most common causes of violent conflicts in multiethnic and multicultural societies. The Russian Federation, fatherland to a large number of different ethnic and cultural communities, is a fertile ground for separatism and violent conflicts. One of the most active and, throughout history, the most persistent separatist movements in Russia is the Chechen separatist movement.

The subject of the research of the master's thesis "Social, Economic and Cultural Aspects of Separatism in Russia - the Case of Chechnya" refers to the analysis of Chechen separatism, the discovery of its causes, specific patterns of behavior of separatists, methods of struggle and goals of the separatist movement, mechanisms for protecting the state from separatism, but also to the analysis of the process of reintegration of the area affected by separatism into the mother state. The work focuses on the entire history of relations between Russians and Chechens and includes all separatist attempts by Chechens, because only in this way is it possible to obtain a complete picture and draw correct conclusions about the phenomenon under study.

Key words: Russian Federation, Chechnya, separatism, North Caucasus, conflict, terrorism

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	2
1.1. Проблем истраживања.....	2
1.2. Предмет истраживања	3
1.3. Појам сепаратизма.....	4
1.3.1. Узроци који доводе до формирања сепаратизма.....	6
1.3.2. Врсте сепаратистичких покрета	7
1.4. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања.....	9
1.5. Циљ истраживања	10
1.6. Хипотезе.....	10
1.7. Методе истраживања.....	11
1.8. Научна и друштвена оправданост истраживања.....	12
2. СЕПАРАТИЗАМ У ЧЕЧЕНИЈИ.....	13
2.1. Историјски осврт на односе Руса и Чечена	13
2.2. Кавкаски рат	13
2.3. Интеграција Чечена у руско друштво	15
2.4. Револуција и грађански рат	17
3. СОВЈЕТСКИ САВЕЗ И ЧЕЧЕНИ	19
3.1. Чеченија у другом светском рату	20
3.2. Депортација Чечена.....	22
3.3. Чечени у Совјетском савезу од 1957. до 1990. године.....	23
4. РАСПАД СОВЈЕТСКОГ САВЕЗА И ПОЈАВА ЧЕЧЕНСКОГ СЕПАРАТИСТИЧКОГ ПОКРЕТА.....	25
4.1 Русија и Чеченија након распада СССР-а	26
5. ПРВИ ЧЕЧЕНСКИ РАТ	31
5.1. Почетак сукоба и ток рата.....	33
5.2. Тероризам као начин борбе у првом чеченском рату	35

5.3. Исламски фактор током првог чеченског рата.....	37
5.4. Крај рата и Хасавјуртски споразум	38
5.5. Социо-економска ситуација током и након конфликта	39
5.6. Учешће страних држава у конфликту	41
6. ДРУГИ ЧЕЧЕНСКИ РАТ	43
6.1. Тероризам и сукоби у Дагестану	44
6.2. Антитерористичка операција у Чеченији	46
6.3. Утицај религије и страних сила на ток сукоба.....	48
7. РЕИНТЕГРАЦИЈА ЧЕЧЕНИЈЕ У РУСКУ ФЕДЕРАЦИЈУ	51
7.1. Борба против тероризма.....	53
7.2. Обнова Чеченије	56
8. ЗАКЉУЧАК	60
8.1. Одговор на хипотезе	60
8.2. Одлике чеченског сепаратизма.....	62
9. ЛИТЕРАТУРА.....	70
10. БИОГРАФИЈА АУТОРА	76

УВОД

У модерним друштвима сепаратизам је један од главних узрока појаве насиља између две друштвене заједнице, најчешће због етничких и/или религијских разлика, с тим да треба напоменути да сепаратизам не мора да буде генератор насиља јер постоје и примери ненасилног сепаратизма.

Руска Федерација као правни наследник Совјетског савеза наследила је и политику давања аутономије мањинским заједницама које живе на њеној територији. Одабиром федеративног облика уређења државе, Руси су мирним путем пацификовали већину својих сународника из других етничких заједница. Међутим, неколико етничких заједница се ипак одлучило за сепаратизам, а највећа и најупорнија заједница су били Чечени, народ Северног Кавказа са дугом историјом борбе против сваког ко је покушавао да им угрози опстанак политичке аутономије, традиције, културе и религије.

Идеја чеченског сепаратизма почела је да се формира одмах након уласка Северног Кавказа у састав Руске империје. Због овако дугог периода развоја идеје сепаратизма и због неколико насилних покушаја остваривања сепаратистичких циљева, овај случај сепаратизма је интересантан за истраживање и на њему ће бити фокус у овом раду.

Истраживање подразумева идентификовање узрока који су довели до појаве чеченског сепаратизма и издвајање оних који су кроз историју били најутицајнији и најважнији. Такође, сагледавањем специфичних образаца понашања чеченских сепаратиста, у свим њиховим сепаратистичким покушајима кроз историју, настоје се утврдити специфичности у понашању које опстају без обзира на измењене друштвене околности и на утицај других култура на чеченску. Поред тога, истраживање обухвата и анализирање начина борбе и циљева сепаратистичког покрета, као и реакције државе на ову врло комплексну безбедносну ситуацију.

Рад је на седам поглавља и закључак. Прво поглавље рада односи се на теоријско-методолошки оквир на којем је базирано истраживање. Друго и треће поглавље обухватају историју руско-чеченских односа у којима су приказани подаци о односима Руса и Чечена пре руске окупације Северног Кавказа и развој идеје чеченског сепаратизма кроз Кавкаски рат, грађански рат у Русији, други светски рат и кроз отпор режиму Совјетског савеза. Након тога, четврто поглавље посвећено је распаду совјетског савеза и формирању, за сада, последњег сепаратистичког покрета чеченског

народа. У петом поглављу изложени су подаци о првом чеченском рату, а поред детаљног описа самог сукоба дат је осврт и на појаву тероризма у Чеченији, улогу Ислама као мотивишућег фактора за сепаратисте, социоекономску катастрофу која је настала због сукоба, као и на учешће страних држава у сукобу. Следеће, шесто поглавље, обухвата период од краја првог чеченског рата до краја другог чеченског рата и у њему су анализирани сукоби у Дагестану и Чеченији, са посебним освртом на улогу религије и страних сила у овим сукобима. Последње поглавље које се бави чеченским сепаратизмом посвећено је реинтеграцији Чеченије у састав Руске Федерације и борби против терористичких група које су формиране од преосталих бораца поражене чеченске републике.

1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1.1. Проблем истраживања

Често се у науци поставља питање како данас настаје нова држава, ако је познато да је цела планета споразумно подељена између суверених међународно признатих држава.

Одговор на ово питање је веома тешко дати. Ако се гледа са правне стране, међународно право подразумева да је нека држава међународни правни субјект само ако је призната од осталих међународних субјеката. Међутим, постоје територије које функционишу као независне државе али нису међународно признате, за шта је потребно да имају контролу над јасно одређеном територијом и над људском заједницом која живи на тој територији, с тим да нигде није прецизно дефинисано како се то мери (Грзибовски, 2017).

Ипак, једно је јасно, нове државе, међународно признате и непризнате, данас настају стварањем сепаратистичких покрета који имају сецесионистичке аспирације. Ако претпоставимо да је ово тачно, сам начин креирања држава помоћу сепаратизма веома је различит, а и успешност овог процеса није гарантована и зависи од многих фактора.

Пример настанка нових држава помоћу сепаратизма свакако јесте Совјетски Савез, којег је сачињавало 15 република, које су имале сопствене владе и парламенте и имале изузетно висок степен аутономије унутар сопствене територије. С обзиром на демократизацију СССР спроведену од стране Михаила Горбачова, сепаратистичке снаге су преузеле власт у републикама и одлучиле да се одвоје, што је споразумно урађено и без

већих насилних сукоба, па су бивше републике Совјетског Савеза врло брзо и међународно признате (Вокер, 2003).

Проблем настаје када држава погођена сепаратизмом не жели да се споразумно одрекне сопственог дела територије која је под контролом сепаратиста. Тада долази до сукоба који може да доведе до стварања нове државе, без обзира на њен међународни статус, или до сузбијања сепаратизма и реинтеграције територије погођене сепаратизмом у матичну државу.

У овом раду ће кроз анализу једног сепаратистичког покушаја бити приказани разни аспекти који доводе до појаве сепаратизма, као и једно од могућих решења проблема сепаратизма, са напоменом да не постоје идентични случајеви сепаратизма, као ни јединствено решење овог проблема.

1.2. Предмет истраживања

Неке од поменутих република СССР-а су имале велики број етничких заједница на својој територији, а Совјетска пракса је била да свака од тих етничких група има аутономни статус на територији на којој чине већину становништва. Чињеница да су ове етничке заједнице имале сопствене политичке органе и организације довешће до неколико насилних сепаратистичких покушаја креирања независних држава у неколико бивших република Совјетског савеза, али ни једна неће добити међународно признање (Вокер, 2003).

Један од примера неуспелих покушаја креирања сопствене државе путем сепаратизма јесте пример Чеченије о којем ће се у овом раду детаљно писати, са фокусом на то да се кроз анализу историјских догађаја описаних у научној литератури уоче неки од социјалних, економских и културолошких специфичности које су довеле до појаве сепаратизма, као и да се прикаже начин на који су се сепаратисти борили за остваривање својих циљева. Такође, биће анализирана и реакција државе погођене сепаратизмом, у овом случају Руске федерације, као и механизми које је користила за сузбијање истог.

С обзиром да се појам сепаратизма, а самим тим и сепаратизам у Чеченији, проучава у више научних области у оквиру образовно-научног поља Друштвено-хуманистичких наука (безбедности, историји, политици, праву, економији, социологији), тешко је издвојити теоријске приступе из мноштва истих, а да се при том не наруши квалитет рада. Из тог разлога

биће коришћени сви релевантни теоријски приступи који се баве сепаратизмом без посебног истицања истих.

1.3. Појам сепаратизма

Пре анализе сепаратизма у Русији, потребно је прво објаснити појам сепаратизма, са циљем да се створи контекст који ће допринети лакшем разумевању онога што ће бити изнето касније у раду.

Појму сепаратизма је посвећен велики број научних радова, и због комплексности појма не постоји јединствена дефиниција која би га објаснила у потпуности, већ постоје разна објашњења појма која се у великој мери слажу око одређених чињеница. У овом поглављу ће бити представљена само нека од објашњења са циљем да се покаже разноликост у тумачењу појма и изведу закључци на основу њих.

За почетак, прво ће бити изнета објашњења руских аутора, с обзиром да је рад посвећен управо сепаратизму у Русији, а потом и аутора других држава.

Према Рјабинину (Рјабинин, 2017: 7) сепаратизам је „покрет за отцепљење дела територије у циљу формирања нове државе или добијања одређеног степена аутономије у областима као што су језичка, религијска и национална питања“. Такође, аутор у истом чланку наводи да се сепаратизам може посматрати и као један вид политичке опозиције коју би сачињавала етничка мањина као опозит државне власти која представља доминантну већину.

Гуцатулајев (Гуцатулајев, 2015) сматра да је сепаратизам „теорија, политика или пракса“ којом означавамо феномен одвајања дела територије једне државе са циљем стварања нове, независне, државе или са циљем добијања веће аутономије на тој територији у оквиру исте државе.

Бајрамов (Бајрамов, 2016), за разлику од претходно наведених аутора, покрете који траже већу аутономију не сматра сепаратистичким и истиче да сепаратизам преставља одвајање једне мање групе људи од друге веће групе на основу културе, религије, расе, етничке припадности итд.

И аутори из осталих држава појам сепаратизма слично тумаче.

Мандић (Мандић, 2015) говори о сепаратизму као друштвеном покрету који за циљ има да одређеном делу становништва, на одређеној територији, обезбеди повећану независност од централизоване владе. Такође, аутор сматра да и захтеви за предају дела суверенитета странај

држави, који могу да долазе од истих друштвених покрета, такође потпадају под појам сепаратизма.

Хераклидс (Хераклидс, 1992) сепаратизам везује за политику и објашњава како је то политички покрет који делује унутар једне независне државе са циљем да на одређеној територији исте добије аутономију или потпуну независност.

Андерсон (Андерсон, 2018) сматра да се појам сепаратизма најчешће везује за пуну политичку сецесију и указује на то да циљеви сепаратистичких покрета могу варирати од захтева за аутономијом до потпуне независности.

Као што је већ поменуто, постоји мноштво објашњења појма сепаратизма, а на представљеним објашњењима може се видети да постоје и различита мишљења око тога шта појам обухвата. Оно што се може закључити на основу увида у различита мишљења аутора који су писали на ову тему јесте то да:

- Сепаратизам увек подразумева ангажовање одређеног дела становништва које се окупља око заједничког циља, а на основу осећаја припадности који се разликује од других грађана исте државе.
- Услов за сепаратизам је постојање одређене територије унутар независне државе у којој већина или значајно заступљена мањина становништва има различит осећај припадности наспрам становништва остатка државе.
- Циљеви сепаратистичких покрета нису увек исти и варирају од препознавања и признавања посебности једне групе грађана у односу на остатак становништва и захтева за аутономијом, до захтева за потпуном независношћу одређене територије од независне државе или прикључења дела територије једне независне државе некој другој независној држави.

Оно што још треба напоменути јесте и постојање појма сецесија и сецесионистичких покрета који, према Кабестану и Павковићу (Кабестан и Павковић, 2018), увек означавају креирање нове, независне државе на делу територије већ постојеће независне државе. Исти аутори долазе до закључка да сецесија може бити један од циљева сепаратизма, који је шири појам, и да ти појмови никако не могу бити употребљивани као синоними (Кабестан и Павковић, 2018).

1.3.1. Узроци који доводе до формирања сепаратизма

За појаву сепаратизма на одређеној територији у оквиру независне државе, потребно је да постоје одређени мотивишући узроци за становништво са потенцијалом за стварање сепаратистичког покрета.

Постоји велики број узрока који утичу на формирање сепаратистичких покрета и разни аутори у обзир узимају различите мотиве. У овом раду биће наведен списак узрока препознатих од стране Криштофа Трзцинског (Трзцински, 2008: 208-209), а узроци које он наводи су следећи:

- Дугорочна ауторитарна владавина унутар државе, посебно када је локална култура сузбијана и становништво прогањано од стране централне владе;
- Тежња ка самоопредељењу настала након дуготрајне централизације власти унутар државе и недостатка аутономије за регион који се разликује од остатка државе;
- Моћне политичке групе које потичу из највећих или најутицајнијих етничких група или региона доминирају државом, док политичке групе које воде порекло из других етничких група или региона бивају ускраћени или не добијају адекватне могућности за деловање у централној влади;
- Националистичке аспирације локалних политичара, војника, интелектуалаца и њихова жеља да држе највише функције у својој, одвојеној држави;
- Укупна слабост државе и њених институција;
- Ситуације у којој су становници одређеног региона одлучили да постану део другог политичког ентитета током периода деколонизације;
- Промене у државном систему и / или увођење демократског облика владавине;
- Тежња за независношћу је подстакнута успесима других покрета који су у суседству добили независност (такозвани „домино ефекат“);
- Сецесија може бити подржана или сасвим организована, од стране спољашњих актера или снага који имају политичке и /или економске интересе за то;

- Јединствена прошлост датог региона, различита од оне коју има остатак државе и недостатак традиције везане за стварање заједничке државе;
- Уверења становника региона да трошкови чланства региона у већој државној јединици надмашују предности које добијају тим чланством, као и осећај експлоатисаности (посебно економске) региона од стране државе;
- На појаву сепаратизма утичу и сукоби око тла, настали због повећаног прилива људи, често етнички различитог порекла, у регион из пренасељених региона или оних са неплодним земљиштем, који се налазе у другим деловима државе;
- Однос становништва (елита) региона према проблему који је од значаја за њих бива погрешно представљан од стране централне владе;
- Жеља групе да постане део друге државе, коју диктирају економски и/или историјски разлози.

Као што се може видети из приложеног, постоје многи узроци који могу да претходе појави сепаратизма на одређеној територији. Због комплексних узрока који доводе до настајања сепаратистичких покрета, може се закључити да ни за један случај сепаратизма у свету не можемо да кажемо да је идентичан неком другом, у некој другој држави, иако могу постојати одређене сличности.

1.3.2. Врсте сепаратистичких покрета

Оно што је врло важно напоменути јесте да постоје различите поделе сепаратистичких покрета према различитим аспектима који се посматрају. У овом раду биће приказане само највеће поделе на основу којих се сви познати облици сепаратизма могу разврстати. Такође, биће представљен и религијски мотивисан сепаратизам због тематике којом се рад бави.

Прва подела коју треба поменути свакако јесте подела сепаратистичких покрета на насилне и ненасилне. Према Бериши (Бериша, 2012), насилни сепаратистички покрети могу вршити нефизичко насиље и физичко насиље. Нефизичко насиље се манифестује кроз неприхватање институција и одлука централне владе од стране сепаратиста који могу да креирају сопствене институције којима регулишу живот на територији која је захваћена сепаратизмом (Бериша, 2012). Други тип сепаратистичког насиља, физичко насиље, може да се манифестује на различите начине варирајући од самоиницијативних и организованих терористичких

напада до грађанског рата високог интензитета, дугог трајања и са великим бројем жртава (Пишл, 2003). Ненастилни сепаратистички покрети јављају се углавном у стабилнијим, економски развијенијим, демократским државама, с тим да овај закључак треба узети са резервом јер од много фактора и реакција становништва, као и одговора државе на појаву сепаратистичког покрета зависи и то да ли ће исти бити насилан или не (Пишл, 2003).

Друга велика подела сепаратизма је подела на етнички и територијални сепаратизам. Вилијамс (Вилијамс, 1982) наводи да до територијалног сепаратизма долази услед другачијег развоја и историје региона захваћеног сепаратизмом у односу на друге делове државе, те из тог разлога становништво на остатак државе гледа као на нешто удаљено и страно, иако то може али и не мора да буде у складу са физичком карактеристикама терена и дистанцом између региона и седишта државе. Такође, већ споменутом узроку територијалног сепаратизма могу се придодати и остали узроци који доводе до сепаратизма као што су, на пример, различита историја, традиција, религија... у региону наспрам остатка државе (Вилијамс, 1982). За разлику од територијалног сепаратизма, код етничког сепаратизма главни узрок настанка истог није свесност о посебности територије, већ различита етничка/културна припадност становника који чине знатни део становништва одређеног региона у односу на остатак државе. Одлика етничког сепаратизма јесте да је он усмерен на задовољавање, често преувеличаних интереса једне групе становништва, док се интереси и потребе осталих етничких/културних група занемарују, што може довести до етнофобије и насиља (Пузјарев, 2010).

Из објашњења разлика између територијалног и етничког сепаратизма може се увидети то да код територијалног сепаратизма постоји јасно ограничена територија на којој се одвија сепаратизам, док код етничког сепаратизма она може варирати у односу на распрострањеност етничке/културне групе која има сепаратистичке амбиције. Такође, не постоји јасна граница између територијалног и етничког сепаратизма јер се оба могу јавити истовремено.

Посебна врста сепаратизма коју треба истаћи, а која је везана за тематику овог рада, јесте религијски мотивисан сепаратизам.

О повезаности између религије и сепаратизма може се много сазнати у раду Џонатана Фокса из 2002. године. Оно што прво треба нагласити јесте да религија углавном није главни и једини мотив за стварање

сепаратистичких процеса, али да етничке мањине које се разликују по религији од етничке већине углавном имају веће шансе да буду дискриминисане, те из тог разлога имају и већу склоност ка побуни и сепаратизму. Такође, исти аутор говори о специфичности исламских етничких група за које религија представља знатно важније питање, као и о томе да сепаратизам мотивисан религијом, посебно исламом, не мора да буде везан за етничку припадност. Оно што још истиче јесте и да религија, уколико не постоје нерешена верска питања и верска дискриминација, углавном инхибира опозицију према централној власти (Фокс, 2002).

Поред тога што утиче на формирање сепаратистичких покрета, религија знатно утиче и на стратегије које ће сепаратистички покрети користити током своје борбе за остварење циљева. Фокс (Фокс, 2002) сматра да разлике у религији између већинског становништва и сепаратиста повећавају шансе за појаву насиља, а Мастерс (Мастерс, 2008) кроз примере бораца исламске државе и палестинског Хамаса указује на употребу религије за оправдање насиља, посебно тероризма, од стране сепаратиста.

1.4. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања

С обзиром да је током историје руско-чеченских односа било неколико покушаја сепаратизма у Чеченији, осврт на само један од покушаја би значајно утицао на смањење разумевања узрока и специфичних понашања која су се испољавала током истих. Из тог разлога у овом раду ће бити анализирани сви сепаратистички покушаји Чечена, од Кавкаског рата па до 2009. године, када је у Русији проглашен крај противтерористичке операције и претње од чеченског сепаратизма. Такође, треба напоменути да ће фокус рада бити на догађајима у првом и другом чеченском рату, као и да ће бити дат и кратак историјски осврт на односе Руса и Чечена пре Кавкаског рата.

Простор на којем су се одвијали поменути сепаратистички покушаји, а који су предмет истраживања овог рада, налази се на територији северног Кавказа, већинским делом у данашњој републици Чеченији и деловима Дагестанске и Ингушетске републике, конститутивним субјектима Руске Федерације. Специфичност овог простора огледа се у подељености на два различита рељефна подручја, низијско са реком Терек, и планинско који је део кавкаских планина. Овај податак такође има важну улогу у истраживању, с обзиром да ће се становници ова два различита рељефна подручја понашати другачије у одређеним историјским догађајима.

Што се тиче дисциплинарног одређења предмета истраживања, већ је поменуто да се сепаратизам проучава у различитим научним областима, те се и без посебног наглашавања, може закључити да је у овом раду реч о интердисциплинарном истраживању из Друштвено-хуманистичких научних области – безбедности, историје, права, политике, економије и социологије. Интердисциплинарни приступ у овим случају доприноси квалитету истраживања и омогућава доношење квалитетнијих закључака.

1.5. Циљ истраживања

Научни циљ овог рада је да се кроз анализу руско-чеченских односа утврде главни узроци који су доводили до појаве сепаратизма у Чеченији, специфични обрасци понашања које су испољавали сепаратистички покрети и механизми које је Руска/Совјетска држава користила за сузбијање истог. Специфичност овог рада огледа се у временском периоду које се истражује, јер већина научних радова који постоје углавном истражују сегменте руско-чеченских односа у краћим временским одредницама, а управо ће ови радови бити главни ослонац за анализу чеченског сепаратизма од његовог првог испољавања у Кавкаском рату па до 2009. године.

Такође, практични циљ овог рада је да државама које се боре против сепаратизма и сепаратистичким покретима укаже на значај науке у проналаску адекватних механизма за постизање њихових циљева, али и да представи неке конкретне стратегије које су коришћене за остваривање циљева сепаратистичких покрета и стратегије борбе против истих.

1.6. Хипотезе

Опште:

- Што је боље познавање историје односа између две различите друштвене заједнице које живе на истој територији то су веће шансе за правилно идентификовање потенцијалних узрока који могу довести до појаве сепаратизма;
- Анализом историје сукоба између две друштвене заједнице се може предвидети понашање сепаратистичког покрета у потенцијалном сукобу и пронаћи механизми за сузбијање истог.

Специфичне:

- Главни узрок који доводи до појаве сепаратизма у Чеченији је слабост руске државе;

- Ако не постоји утицајан чеченски лидер способан да окупи сва чеченска племена, а који заступа идеју сепаратизма, онда неће доћи ни до појаве масовног чеченског сепаратистичког покрета;
- Што су бољи услови за очување чеченске традиције и културе, то је мањи отпор Чечена према Руској држави.
- Чеченски сепаратистички покрет у првом и другом чеченском рату је терористички покрет.

1.7. Методе истраживања

За потребе овог истраживања коришћене су следеће методе (Белић и Цинцовић, 2020):

- Индуктивна метода

Ова метода подразумева да се до општег закључка о предмету истраживања долази анализом појединачних чињеница. Већ је поменуто да ово истраживање представља комплетно сагледавање чеченског сепаратизма и анализу великог броја чињеница из релевантних научних радова који се баве чеченском историјом али са много краћом временском одредницом, са циљем да се створи шири слика о предмету истраживања и донесе квалитетнији закључак. Управо због тога, индуктивна метода је неизоставни део овог истраживања.

- Метода анализе
 - Експликативна анализа

С обзиром да се у овом истраживању чеченски сепаратизам објашњава на основу својих карактеристика користиће се експликативна анализа, која се примењује када се целина жели објаснити помоћу њених делова.

- Анализа садржаја

Примена ове методе је прикладна када се у истраживању анализирају садржаји документа, а с обзиром да се овај рад ослања на иста коришћење ове методе се подразумева.

- Генетичка анализа

Ова анализа се примењује када се жели сазнати настанак и развој предмета истраживања, кроз праћење његових промена у простору и времену. С обзиром на наведени циљ истраживања, ова метода је основ за истраживање.

- Метода синтезе

Чеченски сепаратизам се током свог постојања испољавао више пута и то са различитим карактеристикама. Методом синтезе ће се од великог броја чињеница креирати целине које ће генерализацијом довести до правилног креирања појма чеченског сепаратизма.

- Метода генерализације

Као што је објашњено у претходном пасусу, генерализацијом ће се из мноштва чињеница издвојити оне опште које карактеришу чеченски сепаратизам.

Треба напоменути да су у сврху проналажења релевантних научних радова за ово истраживање коришћене онлајн базе података као што су КиберЛенинка, Google scholar, Српски Цитатни Индекс, Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку, Интернет онлајн база мастер теза и докторских дисертација, као и библиотеке са релевантом научном литературом. Такође, велики број руских докумената и научних радова није доступан, што не умањује квалитет доступних радова.

1.8. Научна и друштвена оправданост истраживања

Научна оправданост овог истраживања пристиче из актуелне безбедносне ситуације у свету која подразумева постојање великог броја активних сукоба насталих деловањем сепаратистичких покрета, са потенцијалом да се тај број повећава. Неадекватне реакције држава на појаву сепаратизма и одабир насиља као начина борбе за циљеве од стране сепаратиста доводе до великог броја жртава и до продубљивања мржње. Посредством науке могуће је ублажити несугласице између сукобљених друштвених заједница и управо је реакције Руске Федерације у Чеченији пример и погрешног и правилног поступања у борби против сепаратизма, о чему ће се писати у наредним поглављима. Поред тога, изношењем конкретних стратегија за борбу против сепаратизма које је користила Руска Федерација крајем 20. и почетком 21. века постоји и друштвена корисност овог рада, јер друштва која се суочавају са проблемом сепаратизма, а међу којима је и српско, могу међу руским механизмима сузбијања сепаратизма пронаћи и њима потенцијално корисне стратегије.

2. СЕПАРАТИЗАМ У ЧЕЧЕНИЈИ

2.1. Историјски осврт на односе Руса и Чечена

Први озбиљнији контакти између источних словена и Чечена, који су подразумевали коегзистенцију на одређеној територији, датирају према историјским изворима још из периода насељавања словена на територије око Волге, Дона и кавкаских планина, то јест из 6. и 7. века. Оно што је познато јесте да су односи у том периоду били одлични захваљујући трговини и заједничком животу у оквиру Хазарског каганата. Такође, оно што је додатно зближавало кавкаске народе, Хазаре и Словене јесу и заједнички интереси да се заустави ширење исламског калифата на њихове животне просторе (Гапуров, Бугаев, Магомаев, & Черноус, 2016).

Ширењем руских држава односи са Чеченима су наставили да се продубљују, а са доласком Ивана Грозног на чело царске Русије, тачније у другој половини 16. века, долази до редефинисања односа који су резултирали војно-политичким савезом између Чечена и Руса 1588. године. У том периоду, а у складу са националним интересима, Русија гради низ војних утврђења дуж реке Терек у северном кавказу, око којег су се у то време борили Отоманско царство и Иран. Од тог периода па све до 17. века у Русији влада мишљење да је за њихове националне интересе на Кавказу најпогодније да имају добре односе са народима који живе на истом, посебно са Чеченима, Јерменима и Грузинима. Разлог за такав став је руска војска, која због ратова на северу и западу није могла да има веће присуство на Кавказу па се ослањала на козаке и племенске старешине који су у Русији видели заштиту од околних држава (Гапуров, Бугаев, Магомаев, & Черноус, 2016).

2.2. Кавкаски рат

Са јачањем и експанзијом руске државе долази и до редефинисања њених националних и стратешких интереса. У склопу тих интереса долази и до идеје о ширењу руске државе на кавказ и даље на југ, што је било у складу са тадашњом колонијалном политиком великих сила. Након успешних ратова против Ирана и Османског царства, руска империја заузима целокупан простор Кавказа, обухватајући притом и целокупну територију на којој живе Чечени (Турицин, 2013).

С обзиром на то да су Руси и Чечени имали добре односе који су подразумевали развијену економску и војну сарадњу без превеликог уплитања руске војске и администрације у организовање чеченског друштва, које се заснивало већински на племенском систему, нове

околности знатно мењају и односе између ова два народа (Гапуров, Бугаев, Магомаев, & Черноус, 2016).

Иако су и у периоду пре коначног освајања кавказа од стране Руса постојали конфликти између Чечена и Руса, може се рећи да су њихови односи углавном били добросуседски и да је постојало међусобно поверење, као и заједнички интереси који су продубљивали сарадњу.

Са наступањем руске војске на територију Чеченије долази и до првих великих сукоба. Ови сукоби произилазе из неколико важних измена у животима Чечена са којима се они нису слагали. Пре свега, то је присуство стране војске на њиховој територији, коју су неки Чечени сматрали пријатељском, док су други у њој видели опасност, мада су, према историјским изворима, племенске старешине поступале прагматично и често прелазиле са руске на страну побуњеника и обрнуто (треба напоменути да Чечени нису имали јединствену државну управу већ да су постојали племенски савези који нису укључивали све Чечене). Следећа ствар која је изазивала револт код Чечена односила се на економска питања, увођење нових пореза и регулисање трговине од стране Руса били су, према мишљењу Турицина, одлучујући фактор за побуну Чечена и осталих кавкаских народа. Такође, руска држава настојала је проширити Хришћанство у новим областима у којима је доминантна религија била Ислам, што је посебно мотивисало на отпор побуњене етничке групе. (Турицин, 2013).

Специфичност овог рата огледа се у недоследности у борби и у непотпуно дефинисаним циљевима. Према Турицину, осим припадности истој религији, већина племена није имала развијен заједнички идентитет, а у обзир треба узети и то да је на истој територији живело неколико етничких група. То је недвосмислено доводило и до сукоба међу самим племенима, од којих су нека чак тражила и заштиту од Руса. Такође, вођен је герилски рат који је више био фокусиран на прикупљање ратног плена него на ослобађање, иако то не значи да ове побуњене групе нису имале постављен и тај циљ (Турицин, 2013).

Рат је завршен у корист Русије уз помоћ неколико важних потеза. Прво, Русија је повећала присуство своје војске на побуњеним територијама и тиме показала спремност да задржи нове области. Други важан потез јесте хватање Шамила, Имама и најпознатијег вође побуњеника, и његово приморавање да се потчини руском владару. Трећи, према ауторима најважнији, потез подразумевао је проглас кавкаског намесника Барјатинског у којем се гарантује неповредивост права на земљу, обичаје и

веру, што у пракси значи да ће већина закона, обичаја и традиција које су важиле пре доласка Руса остати и даље у употреби и да за то постоје гаранције нове руске администрације (Гапуров, Бугаев, Магомаев, & Черноус, 2016; Турицин, 2013).

Из овог кратког описа Кавкаског рата, а на основу овде цитиране литературе која се бави овом тематиком, могу се донети неки закључци. Пре свега, на Кавкаски рат се, посебно на источном кавказу, може посматрати као на територијални сепаратизам у којем сепаратистичке групе користе физичко насиље као стратегију за остварење својих циљева. У прилог томе говоре чињенице да је ова територија имала другачији историјски развој наспрам остатка руске државе, као и да на њој живе различите етничке групе које се заједно боре за остварење сепаратистичких циљева, што значи да се не ради о етничком сепаратизму. Додатни мотив сепаратистима јесте и припадост истој религији, Исламу, што посебно утиче на етничке групе захваћене сепаратизмом, јер Ислам истиче заједништво међу верницима не гледајући етничку припадност, а верске вође настоје да радикализују борбу и заведу шеријат након ослобађања од руске окупације. Оно што је неспецифично за сепаратистичке групе, а што је већ раније поменуто, јесте недоследност у остварењу циљева која карактерише побуњенике из кавкаског рата. Такође, употреба Ислама за мотивисање на борбу се, према Турицину, користила највише због промоције верских вођа и ради стварања њиховог ауторитета над становништвом (Турицин, 2013). Свакако, овај рат представља важну прекретницу у односима Чечена и Руса, и указује на специфичности које издвајају кавказ од остатка Русије, а којима су Руси морали да се прилагоде како би задржали нове територије.

2.3. Интеграција Чечена у руско друштво

Са смиривањем тензија, у Русији је издат Правилник о Кавкаској војсци који је у себи садржао део који се односио на управљање планинским народима који нису укључени у састав руске администрације. Након тога, од нових територија формирана је Теречка област, а у оквиру ње се налазио и Чеченски (Грозни) округ. Главни циљ Русије у овом периоду је да постепено замени народну управу својим законодавством, а до тад ће управу у име Русије водити војска. То је чињено постапеном укључивањем нових народа у војску и администрацију Русије уз делимично прилагођавање руских закона онима који су већ постојали на тој територији пре доласка Руса (Димаева & Демелханов, 2019).

И поред свега наведеног, било је потребно развити свест нових народа о припадности новој држави и изменити њихову културу тако да постане прихватљива и ближа Руској култури. Овај процес убрзан је почетком развоја индустрије у Чеченији, тј. доласком капитализма у нове руске крајеве од 1870. године. Отварају се велика индустријска постројења, развијају се мали занати, кроз округ пролази железница, а откривена су и налазишта нафте и метала. Све ово утиче на убрзан развој трговине, али и на промену навика и друштвеног живота Чечена који сада, у мањем броју, почињу да раде у фабрикама и насељавају околину индустријских центара. Ипак, поред свега овога треба нагласити да је велику улогу у интеграцији локалног становништва у Руско друштво имало образовање. Паралелно са економским развојем округа развија се и систем школа које су усклађене са школама у остатку Русије, што значи да су Чечени постепено почели да усвајају руски језик и културу. Међутим, овај пројекат развоја школства, иако веома успешан, није дуго трајао јер је лошим одлукама политичара он спутавао и већ се почетком 20. века осетила разлика у образовању на Кавказу и осталим деловима Русије, што је значајно утицало и на привреду (Димаева & Демелханов, 2019; Гапуров, Бугаев, Магомаев, & Черноус, 2016;).

И поред наведених отежавајућих околности, чеченска привреда се развијала великом брзином, као и начин живота Чечена. Почетком 20. века у велике градове, посебно Грозни, почињу да се у већем броју насељавају Чечени, упркос забрани насељавања у близини руских војних центара. Ти нови грађани, најчешће вешти и имућни чеченски трговци, прихватили су европски начин живота и потпуно се уклопили у руско друштво. Такође, градове су, уз посебну дозволу, насељавали и школовани Чечени, као и они који су служили у војсци. Поред тога, и у сеоским срединама долази до промене начина живота због повећања броја Чечена запослених у индустрији, иако су они и даље чинили мањину од укупног броја радника (Абдулвахабова, 2019).

Развој Чеченије и интеграција Чечена у руско друштво прекинута је почетком првог светског рата. Иако ова област није била захваћена борбеним дејствима, индиректне последице су биле итекако видљиве. Прво, дошло је до поделе међу чеченским становништвом по питању одзива на мобилизацију у руску војску. Део Чечена који је био интегрисан у руско друштво подржавао је Русе у новом рату и узео учешће у истом кроз добровољачке дивизије. За разлику од њих, остатак Чечена је сматрао да први светски рат нема никакве везе са њима и противио се учешћу у истом. Такође, током првог светског рата дошло је до наглог пада

животног стандарда Чечена због нових додатних пореза и блокаде нормалног функционисања привреде због рата, што почиње да ствара револуционарну атмосферу међу Чеченима. Додатни притисак на локално становништво настао је доношењем одлуке из 1916. године, којом се омогућава принудна мобилизација свих способних мушкараца на Кавказу (Абдулвахабова & Гаџијева, 2021).

2.4. Револуција и грађански рат

Са избијањем фебруарске револуције и абдикацијом руског цара, у Чеченији почиње да се формира национални комитет који пружа управу над територијом Чеченије и активно сарађује са осталим етничким групама на формирању аутономне Горске области која би се простирала на територији Терске области и Дагестана. Са овим циљем формиран је Савез уједињених горштака Северног кавказа и Дагестана, састављен од локалне властеле, интелектуалаца и богатих локалних становника, који је преузео све функције власти од руске државе. Важно је напоменути да њихов првобитни план није био стварање независне државе, већ је са доласком бољшевика на власт дошло до промене циља због неслагања са новим руским властима (Литвинова, 2017).

Формирању Савеза Горштака, без обзира што нису захтевали отцепљење од руске државе, противили су се Козаци који су формирали своју Козачку владу Терека. Међутим, због опасности од бољшевика, обе организације су сарађивале све до избијања бољшевичке револуције и формирања Терешке совјетске републике. Након тога, од стране чланова Савеза Горштака долази до проглашења независне Горске Републике, која је уз помоћ Турске војске покушала да војно заузме Теречку и Дагестанску област. Након завршетка првог светског рата и неуспеха у борбама, Турска војска се повлачи са Кавказа, а Горска Република свог новог савезника види у Британцима који су стационирани у Азербејџану (Добрјакова & Камбиев, 2021).

И поред подршке од других држава, Горска Република није имала већинску подршку локалног становништва, а та чињеница омогућила је Белој гарди под вођством генерала Дењикина и бољшевицима да се боре за симпатије становништва Теречке и Дагестанске области. Иако је освојила власт током 1918. године, и имала подршку најсиромашнијих, посебно због обећања Чеченима и Ингушима да ће им доделити земљу Терских козака, бољшевичка власт ипак није могла дуго да се одржи због честих побуна услед њихове аграрне политике. Овакву ситуацију искористила је Бела гарда и током 1919. године у потпуности заузела

северни Кавказ, при том враћајући законе који су важили пре револуције. Међутим, због великих пореских оптерећења и насилне мобилизације, Чечени и остали народи Кавказа све већу подршку пружају протераним бољшевицима. У исто време, влада Горске републике безуспешно покушава да добије подршку Британаца, а Турска, користећи Ислам као средство за ставрање утицаја, проглашава једног од утицајнијих исламских верских поглавара за емира Северног Кавказа и на кратко успева да успостави контролу над једним делом територије истог. Након других борби, и на фронту и у политичко-пропагандном смислу, бољшевици 1920. коначно заузимају Терску и Дагестанску област и формирају две аутономне области, Горску совјетску републику и Дагестанску аутономну област (Литвинова, 2017; Добрјакова & Камбиев, 2021). Новоформирана Горска совјетска република, којој је припадала и Чеченија, доживела је тешка разарања током рата. Град Грозни је био скоро у потпуности уништен, индустријска постројења више нису постојала, путна и железничка инфраструктура су биле тешко оштећене, а и најважнија економска делатност у Чеченији, експлоатација нафте, скоро је у потпуности обустављена (Абдулвахабова, 2019).

Карактеристике и резултати овог сукоба много се разликују од претходног великог сукоба, тј. Кавкаског рата. Из научне литературе која се бави овим периодом може се видети да не постоји јединство међу Чеченима, а ни међу осталим народима Кавказа, већ су они подељени у више супростављених страна од којих је свака представљала одређену идеологију и имала различите циљеве. Две највеће супростављене стране, Бела гарда и бољшевици, нису показивале сепаратистичке тенденције већ су, кроз супротно, тежиле да интегришу народе Кавказа у њихову, руску/совјетску, државу. Колико је интеграција Чечена и других народа на Кавказу била успешна види се и кроз одбацивање идеје стварања независне републике, која је имала врло малу подршку. Такође, ни покушаји да се уз помоћ Ислама добије подршка сепаратистичким идејама нису имали успеха јер су организовани од стране других држава, првенствено Турске.

3. СОВЈЕТСКИ САВЕЗ И ЧЕЧЕНИ

У првих неколико година након завршетка револуције, Совјетски Савез је своју политику на територији Чеченије спроводио првенствено уз помоћ локалних утицајних личности које су биле лојалне новој власти. Међутим, овај начин функционисања није одговарао новом руководству државе па се пиступило комплетном реконструисању управе у Чеченији, што је у пракси значило да локалне вође постепено губе своје положаје и да на њихова места долазе проверени партијски кадрови из других крајева државе (Куљчицки, 2018).

Овај потез Совјетског руководства представљао је покушај да се појача контрола над нестабилним регионом. Већ се током револуције могло приметити да се идеологија нове Совјетске државе оштро супротставља култури, религији и обичајима народа на кавказу, што је био узрок за честе побуне локалног становништва. Побуне су настављене и након револуције иако су бољшевици, као што су и обећали, протерали терске козаке и њихову земљу поделили Чеченима и Ингушима, и у пропагандним активностима наглашавали компатибилност Шеријата и њихове идеологије. Ове честе побуне довеле су до велике акције разоружавања кавказа, спроведене успешно током 1925. године. Међутим, побуна на Кавакзу, посебно у Чеченији, није угушена, већ је постајала све масовнија (Куљчицки, 2018; Дзидзоев, 2015).

Многи су узроци побуне Чечена и осталих Кавкаских народа. Пре свега, прича о компатибилности Шеријата и идеологије бољшевика престала је да буде актуелна скоро одмах након револуције, и нова Совјетска држава је настојала да сузбије Ислам на Кавказу. Верске старешине Чечена проглашаване су за државне непријатеље и већина верских објеката је насилно затворена. Ова дешавања, која су у континуитету трајала до почетка другог светског рата, била су врло јак мотив за организовање побуна, а врло често су те побуне водиле угледне верске старешине. Други велики разлог за побуну јесте економске природе. Након разоружавања Чеченије 1925. године, створени су услови за спровођење аграрне реформе чији је циљ била колективизација земљишта, тј. стварање Колхоза, великих државних пољопривредних задруга насталих од одузетих приватних поседа. Овај процес започет је 1927. године и до друге половине наредне деценије је био један од главних узрока за стварање неколико великих масовних оружаних побуна у Чеченији, које су елиминисане војним ангажовањем уз велике жртве. Наравно, нова Совјетска власт није у потпуности негативно утицала на животе ставновника северног кавказа.

Треба истаћи да је удео Чечена запослених у индустрији вишестурко повећан, да је неписменост значајно смањена и да је створена основа за убрзани развој индустрије (Тимаралиева, 2021; Куљчицки, 2018).

3.1. Чеченија у другом светском рату

Нападом Немачке на Совјетски савез јуна 1941. године, проглашена је мобилизација мушког становништва у редове Црвене армије. Ова мобилизација односила се и на Чечене који су, као што је већ речено, били незадовољни Совјетском управом и често организовали побуне током претходне две деценије. Ове чињенице нису ишле у прилог Совјетима и према извештајима НКВД-а 63% свих мобилисаних Чечена је дезертирало из Црвене армије. Додатни проблем је представљао то што су се дезертери организовали у банде које су дејствовале против совјетске власти (Мјакшев, 2012).

Паралелно са дерзетерством на фронту, на територији Чеченије је у току био оружани устанак против совјетске власти. Устанак је покренут још 1940. године од стране Хасана Исраилова али је био ограничен на неприступачне планинске крајеве све до напада Немачке на СССР, када Чечени почињу масовно да отказују послушност Совјетској власти. Исраилов са својим присталицама формира Привремену народну револуционарну владу Чечено-Ингушетије и Уједињену партију кавкаске браће која је већ у новембру 1941. године бројала преко 5000 чланова. Програмом партије било је предвиђено ширење оружане побуне, борба против Совјета и НКВД-а, помагање и организовање дезертирања Чечена из Црвене армије, уништење државних пољопривредних задруга и елиминација високих функционера СССР. Такође, овим програмом је предвиђено и помагање Немачким снагама које су се приближавале Чеченији (Вдовин, 2005).

Већ у фебруару 1942. године, Немачке снаге су биле на 500 километара од Чеченије, што додатно подстиче до тада неутралне истакнуте личности да се придуже борби против Совјета. Долази до реорганизације револуционарне владе Чечено-Ингушетије и формира се јединствени војни штаб. Такође, након реорганизације, влада ступа у контакт са Немачком војском и шаље поруку да Чечени очекују скори долазак Немаца и да ће, уколико Немачка призна нову владу Чечено-Ингушетије, исти бити прихваћени као савезници. Немци шаљу неколико диверзантских група у Чеченију као помоћ у обуци и организовању оружаних група, али због пораза на фронту то су били једини Немачки војници на тлу Чеченије. Истовремено, НКВД озбиљније приступа

проблему дезертерства и појави побуњеника и врло активно ради на њиховој елиминацији. До 1944. године елиминисано је 197 оружаних група у Чеченији и већина наоружаних побуњеника је или убијена или заробљена (Торшилова, 2010; Вдовин, 2005).

Као што се може видети из претходних пасуса, овај сукоб између Руса и Чечена, који се одвијао паралелно са другим светским ратом, значајно се разликовао од претходних сукоба вођених на територији Чеченије. Кавкаски рат из 19. века и сукоби за време грађанског рата у Русији, указивали су на то да не постоји јединство међу Чеченима и да идеја о независној држави није била опште прихваћена. Реформе које је спроводио Совјетски савез, значајно су нарушавале нормално функционисање локалног становништва Чеченије и помогле да се додатно ојача свест о припадности истој етничкој заједници, али и да се кроз отпор према променама много више афирмише идеја о стварању независне државе. Резултат ових промена у свести Чечена могао се видети током устанка организованог за време другог светског рата. На основу литературе и докумената који се баве овим периодом може се закључити да је покрет Хасана Исраилова први масовни Чеченски сепаратистички покрет, распрострањен на већини територија на којима живе Чечени и Ингуши, које због историјске блискости са Чеченима сматрају делом исте етничке групе. Из претходно наведеног, јасно се може видети да је овај сукоб пример етничког сепаратизма на територији Чеченије, што у претходним сукобима није био случај. У прилог томе говоре подаци сакупљани од стране НКВД-а, а који јасно указују на то да је апсолутна већина чланова сепаратистичког покрета била Чеченског и Ингушког порекла, што указује на то да није постојао јасан идеолошки мотив, иако о се овом побуњеном покрету, чак и делу научне литературе, говори као о нацистичком покрету, што може указивати на покушаје пребацивања кривице са етничке заједнице на појединце.

Иако је већина Чечена била против Совјетског Савеза, треба поменути и оне који су остали верни заједничкој држави и који су кроз учешће у рату на страни Црвене армије чинили многе херојске подвиге. Велику храброст и јунаштво у одбрани Стаљинграда показали су припадници 255. одвојеног чеченско-ингушког пука. Такође, многи од Чеченских бораца служили су као инспирација другима и њихови подвизи су коришћени у пропагандне сврхе, а одређен број Чечена и Ингуша стекао је и звање хероја СССР. Међутим, њихови подвизи и заслуге нису били довољни да са својих народа скину епитете издајника СССР-а, па је већина њих

незаслужено морала да дели казну са својим сународницима (Агиев, 2003; Мјакшев, 2012).

3.2. Депортација Чечена

Сталне побуне Чечена и ингуша током 20-их и 30-их година двадесетог века и њихова побуна током Великог отаџбинског рата довели су до тога да власт СССР-а ова два народа прогласи непријатељима државе и да их сурово казни. Већ средином 1943. године Совјетска власт је почела да израђује план за депортацију Чечена и Ингуша у средњу азију, највише у Казахстан и Киргистан. Комплетну организацију депортације организовао је НКВД на челу са Лаврентијем Беријом. За овај подухват припремљено је 180 возова и одређен је датум почетка операције – 23. март 1944. године. Након само неколико дана од почетка операције, већина Чечена и Ингуша је већ била пресељена у средњу азију, око 400.000 Чечена и 90.000 Ингуша (Ибрагимов, 2018; Исакиева, 2021).

Сам почетак операције указивао је на то какав ће третман имати расељеници у новим крајевима. 23. марта 1944. године Чеченима и Ингушима је наређено да се окупе у центрима насеља ради организовања прославе, са циљем да се олакша посао одредима НКВД-а, који је у тренутку отпочињања акције на територији Чеченије имао преко 100.000 својих војника. Након организовања кратке прославе, војници НКВД-а опкољавају присутне и саопштавају им наредбу о расељавању, а затим их одвозе на железничке станице и уводе у вагоне. Услови путовања, хигијена и доступност хране и воде, довели су до тога да огроман број Чечена и Ингуша ни не стигне на задато одредиште. Још горе су прошли они који из неких разлога нису могли да присуствују наређеном окупљању (као што су пацијенти у болницама, стари људи и деца, болесни итд) и они који су се опирали наређењу, сви су одмах на лицу места ликвидирани јер је наређење о депортацији важило за све, а њихова слаба мобилност или опирање су утицали на брзину спровођења операције (Ибрагимов, 2018; Исакиева, 2021).

По доласку на задата места Чечени и Ингуши су, већином због пропаганде, наилазили на непријатељски расположено домаће становништво. Такође, иако је замишљено да се новим насељеницима обезбеде релативно нормални услови за живот, у пракси то није било ни делимично спроведено. Простори у којима су боравили су били недовољно пространи и нехигијенски, а и хране и воде није било довољно. Поред тога, сматрани су грађанима другог реда, било им је забрањено да напуштају крајеве у које су насељени, нису имали право да учествују у

политичким процесима, као ни на високо образовање. Овакав третман су имали сви припадници народа, чак и борци црвене армије који су доказали оданост држави, а који су са фронтова повлачени у позадину и директно депортовани у средњу азију. Оно што је додатно отежавало животе расељених јесте тежак принудни рад и константан надзор од стране НКВД-а, који је имао право да одлучује о њиховим животима ван закона. Све претходно наведено довело је до тога да током пресељења и у првим годинама након операције више од 200.000 Чечена и 30.000 Ингуша изгуби живот, и да се у Чеченији уништи и опљачка све што је могло да укаже на постојање протераних народа на овим просторима (Алгириева, 2021; Ибрагимов, 2018; Исакиева, 2021).

Иако је СССР ову операцију називао казном за издајнике државе, покушавајући да оправда своје поступке, треба сагледати и остале факторе који су утицали на доношење одлуке о депортацији. Пре свега, Чечени и Ингуши нису једини народи у СССР који су доживели депортацију, иако су били већи наспрам осталих. Оно што се може приметити јесте да су расељавани народи били насељени у граничним подручјима СССР и да су према процени Совјета били потенцијални сарадници окупатора због етничке блискости и заједничке прошлости. С обзиром да је постојала реална опасност од сукоба са Турском и да је СССР имао своје планове за Иран, ова одлука о депортацији може се посматрати и као стратешки потез да се са граничних подручја уклоне муслимани склони побунама за које се претпостављало да ће стати на страну непријатеља у потенцијалном сукобу (Исакиева, 2021).

3.3. Чечени у Совјетском савезу од 1957. до 1990. године

Након смрти Стаљина, долази до промене односа државе према Чеченима и Ингушима. Прво, у циљу дестаљинизације долази до смањења рестриктивних мера и повратку неких грађанских права што резултира помиловањем Чечена и Ингуша 1956. године. Међутим, иако помиловани, било им је и даље забрањено да се врате на Кавказ и власт је на све начине покушавала да спречи економско/демографске промене како у Казахстану тако и на Кавказу где су на територији Чеченије насељавани Руси и други народи СССР. Ипак, на велику иницијативу Чечена и Ингуша, влада Совјетског савеза 1957. године поново формира Чеченско-Ингушку аутономну област и прави план да се до 1960. године сви заинтересовани депотровани врате поступно у своју домовину. Овај план није поштован од стране Чечена и Игнуша који су масовно продавали имовину у средњој азији и о свом трошку, иако је држава обећала

рефундацију трошкова, долазили на Кавказ, где нису добили своје поседе назад, што је значајно утицало на њихов социоекономски статус. Додатне тензије између државе и Чечена могле су се осетити и због нетрпељивости између повратника и, углавном присилно, досељених Руса и осталих народа СССР-а.

За врло краatak период већина Чечена и Ингуша се вратила у домовину, чак 60% њих само током 1957. године. У исто време, Руси и други народи насељени у Чеченији почели су да се враћају у крајеве одакле су дошли (Исакиева, 2016; Аблажеј, 2022; Вачагаев, 2009).

Иако рехабилитовани, Чечени и Ингуши су због својих честих побуна у историји сматрани мање поузданим те је над њима настављена дискриминација. Забрањено им је било да уче своје језике у школама, да у јавности разговарају својим језиком, њиховим студентима је било теже да се упишу на високошколске установе, забрањено им је било да уче историју кавказа итд. Такође, на све озбиљне политичке функције унутар аутономне области постављани су Руси, због неповерења према локалном становништву. Да би спречили додатне побуне, власти су се успешно бориле против великог непријатеља - Ислама, кроз затварање џамија, протеривање утицајних верских личности и забране верских обреда. Такође, интересантно је то што су остале религије у Чеченско-Ингушкој аутономној области функционисале и нису биле забрањене, упркос атеизму који се пропагирао. Ово је додатно продубљивало мржњу и нетрпељивост између различитих етничких група у Чеченији. Циљ овакве политике био је да се избрише идентитет Чечена и да се они асимилију у совјетско (руско) друштво. Ипак, Чечени и Ингуши нису одустајали од своје традиције и обичаја и одлучили су се за мирно непоштовање власти СССР. То је у пракси значило да се све ван већих градова, где је закон СССР-а поштован, решава уз поштовање Шеријата и обичајног права. Бити Чечен у потпуности лојалан Совјетској власти сматрало се срамотним. Са погоршањем економске ситуације у Чеченији, првенствено услед преласка нафтне индустрије у Сибир 80-их година 20. века, долази и до повећања напетости између Чечена и власти и отпор Чечена постаје све агресивнији (Вачагаев, 2009).

Поред међунационалних тензија унутар поново формиране аутономне области, постојали су и сукоби око територије са народима из других региона. Ауховски округ, насељен етничким Чеченима, прикључен је Дагестану током првог формирања Чеченско-Ингушке аутономне области. С обзиром да је наредба о депортацији важила за све Чечене, и

Ауховска област је исељена и уместо Чечена су на тој територији били насељавани други народи, највише Лакци. Након дозволе Чеченима и Ингушима да се врате у своју аутономну област, власти у Дагестану одлучују да дозволе Чеченима повратак у Дагестан али им бране да се населе у Ауховској области што изазива велике немире и међуетничку мржњу између Чечена, Авара и Лакаца која постоји и данас јер проблем Ауховског региона није решаван у СССР-у већ су побуне насилно гушене, а и у Руској Федерацији проблем није решен до краја већ само делимично. Такође, Ингуши након повратка из средње азије доживљавају сличан проблем. Пригородни округ који је припадао Чеченско-Ингушкој аутономној области, и који је био насељен Ингушима, није враћен у исту након поновног формирања области, већ је остао припојен Северној Осетији. Ингушима је био забрањен повратак у овај округ и протести су постајали све учесталији што је резултирало општом побуном Ингуша, који су организовали велике протесте у Грозном 1973. године, која је угушена насилно. Ни овај проблем није решен у СССР и резултирао је оружаним сукобом између Ингуша и Осета почетком 90-их година 20. века (Вачагаев, 2009).

Када се сагледа целокупан однос између Чечена и власти Совјетског савеза, јасно се може видети да између њих ни у једном тренутку није постојао договор прихватљив за обе стране. Такође, честе побуне Чечена и Ингуша и њихова истрајност да сачувају свој идентитет довели су до репресивних мера и дискриминације која није постојала у другим деловима СССР-а. Ипак, Совјетски савез је, као велика сила у 20. веку, лако уз помоћ насиља гушио сваки облик непослушности и нерешене проблеме заташкавао и одлагао њихово решавање. Са слабљењем власти пред распад СССР-а и са погрешним економским програмом, сви нерешени проблеми почели су поново да постају актуелни, те се и послушност Чечена почела постепено смањивати.

4. РАСПАД СОВЈЕТСКОГ САВЕЗА И ПОЈАВА ЧЕЧЕНСКОГ СЕПАРАТИСТИЧКОГ ПОКРЕТА

Доласком Михаила Горбачова на власт у СССР и његовим идејним решењима којима је покушао да промени ток развоја Совјетског савеза, започет је процес који ће врло брзо, тачније 26.12.1991. године, довести до распада једне од најутицајних и најмоћнијих држава у новијој историји (Христинина, 2015).

Као што се може видети на примеру односа СССР и Чеченије, ова држава је била заснована на јакој централној тоталитарној власти, специфичној економији која се огледала у државној контроли и планирању и јакој војсци и службама безбедности који су бринули о унутрашњем миру. Такође, овај савез држава је укључивао многе народе са различитим културама и историјама, који нису увек били у добросуседским односима, али је тоталитарни режим путем идеологије и репресивних мера одржавао мир и нерешене конфликте «замрзавао». Са доласком Горбачова и са почетком демократизације друштва и измене начина функционисања привреде долази и до појава које нису биле специфичне за ранији период СССР-а. Пре свега, реструктурирање економије није кренуло оним током којим је планирано да иде, те из тог разлога долази до пада животног стандарда грађана и појаве несташица и повећане незапослености. Затим, захваљујући демократизацији, долази до формирања разних друштвених покрета од којих многи имају националних карактер. Ови покрети почињу да прикупљају све већи број грађана на основу националне припадности и њихова снага унутар држава СССР расте. Поред свега тога, и промене на међународном нивоу доприносе даљој нестабилности СССР и отежавају функционисање државе (Оболкин, 2020; Христинина, 2015).

Христинина (Христинина, 2015) наводи три главна разлога за распад СССР:

- Колапс социјалистичког економског система и слабљење централистичког система управљања који нису могли да надвладају новоформиране националне покрете у републикама СССР;
- Несугласице међу тадашњим лидерима република и централне власти Совјетског савеза, као и њихов фокус на личну добит а не на општу добит народа којима управљају.
- Измењено међународно окружење и утицај страних сила чији је циљ био колапс СССР-а и уништење комунизма.

Сви ови догађаји истовремено се дешавају и врло брзо доводе до великих проблема који укључују и појаву сецесионистичких покрета не само на нивоу република СССР већ и унутар појединих република које укључују више нација унутар своје територије.

4.1 Русија и Чеченија након распада СССР-а

Као што је већ речено, широм совјетског савеза почели су да се стварају национални покрети, неки од њих су се борили за националну једнакост са осталим народима, док су неки отворено били за стварање нових

држава. И у Руском делу Сојветског Савеза почели су да се појављују слични покрети, с обзиром да је у РСФСР живело много различитих народа. Потребно је истаћи да је већина ових народа, због својих историјских, економских и политичких веза са Русијом само захтевала редефинисање њиховог статуса у оквиру Руске федерације а не отцепљење и формирање сопствених држава. Иако је то био најбољи исход за Русију ипак је знатно уздрман ауторитет централне власти која, под вођством Бориса Јељцина није најефикасније одговарала на изазове који су се пред њом нашли, што је додатно давало снагу разним народима да износе своје захтеве (Тарасова и Шашонков, 2020). Такође, оно што је додатно подстакло мале народе унутар Русије на покретање питања о њиховим статусима и правима унутар државе јесте закон о рехабилитацији репресивних народа који је усвојен у РСФСР априла 1991. године. Он је предвиђао враћање права и достојанства свим народима у оквиру Русије који су били под репресијом унутар СССР, новчану надокнаду као компензацију за време проведено под репресивним мерама, разне бенефите и оно што је за народе Русије било најважније, повратак одузетих територија и имовине свим грађанима који су били под политичком репресијом. Ово је у пракси било тешко изводљиво и само се делимично спровело, а током спровођења имало је и негативне последице, а као пример се могу узети Ингуши и њихов сукоб са Осетима око традиционално ингушке Пригородске области која је у саставу Северне Осетије од 1944. године. Важно је истаћи да овај закон није важио за Чечене који су у време спровођења закона већ отпочели стварање сопствене државе. (Цуцулаева и Осмаев, 2012).

Пре писања о односима Руса и Чечена значајно је прво истаћи како су током кризних година реаговали на промене Чеченима блиски народи са Кавказа. Народи Дагестана, који живе заједно вековима на истој територији, су после низа кризних ситуација и заједничких конференција одлучили да остану заједно у оквиру републике Дагестан која ће бити у саставу Руске федерације. Такође, врло је интересантна и одлука Чеченима најсроднијих Ингуша који су 30. новембра 1991. године, мање од месец дана пре распада СССР, одлучили путем референдума да напусте Чеченско-Ингушку аутономну област и формирају сопствену републику унутар Русије. Овим потезом се Ингуши одвајају од сепаратистички настројених Чечена и фокусирају се на, већ поменути, сукоб са Осетима око Пригородске области, али без тежње за отцепљењем од Русије (Тарасова и Шашонков, 2020).

Чеченија је током последњих година Совјетског Савеза доживљавала значајне промене у економском и политичком смислу. У политичком смислу Дока Завгаев, Чечен по националности, постаје јула 1989. године први секретар ЧИАССР и уједно и први Чечен који је након 1944. године ступио на високу функцију у оквиру аутономне области. У економском смислу Чеченија прати судбину осталих делова Русије и СССР али је захваљујући нафти и индустрији и даље много успешнија од осталих кавкаских држава. Међутим, ове нове промене и могућности нису омеле стварање нових политичких организација унутар Чеченије па тако долази до формирања Вајнахске демократске партије која је отворено заступала отцепљење од Руске федерације. Такође, у новембру 1990. године одржан је први национални конгрес чеченског народа на којем је формиран извршни комитет као представничко тело Чечена и за председника изабран Цохар Дудаев, генерал-мајор ВКС СССР. Током овог конгреса изгласана је декларација о суверенитету Чеченије али се у њој не помиње иступање ове државе из РСФСР и из Москве због тога не долази до негативних реакција. Убрзо долази до сукоба између званичне власти на челу са Звагаевим и Националног конгреса који је предвођен Дудаевим почео да добија симпатије обичног становништва, нарочито сељака, који нису у служби СССР. Такође, остале опозиционе организације, нарочито радикални националисти, прикључују се Дудаеву у сукобу те он постаје званични вођа опозиције (Шајхаев, 2018; Александров, 2012).

Све лошија економска ситуација у Чеченији, која се огледала великом незапослености и миграцијама из руралних подручја у град усред колапса пољопривреде, довела је до тога да град Грозни буде насељен са једном четвртином популације целе ЧИАССР. Ова чињеница, праћена недостатком основних намирница, неисплаћивањем новчаних накнада и салабљењем државног безбедносног система, довела је до наглог пораста стопе криминалитета и до наоружавања народа зарад личне заштите. Ови догађаји, и незадовољство комунистичким руководством које је било предвођено Звагаевим, довели су до тога да у периоду током 1990 и 1991 године у Грозном буду одржаване сталне масовне демонстрације. Да би задржао власт Звагаев већином испуњава све захтеве демонстраната, прихватајући и већ поменути декларацију о суверенитету Чеченије. Преломни тренутак у политици Чеченије догодио се током пуча у Москви августа 1991. године када је Звагаев подржао пучисте, а Национални комитет деловао против пуча. С обзиром да су противници пуча победили у Москви, и Звагаев је својом одлуком да подржи пуч изгубио ауторитет, што је фактички значило и победу опозиције у сукобу у Чеченији. Иако

нова власт Русије није благонаклоно гледала на опозицију у Чеченији, одлучено је да се кроз демократске процесе Чечени сами одреде за државну политику коју ће водити. Од тог тренутка Комитет почиње да делује све агресивније, а војска и КГБ по наређењу из Москве не реагују на провокације, јер се сматрало да су то унутрашњи проблеми Чеченије. Изостанак реакције безбедносних структура резултира оружаном акцијом Чечена почетком септембра 1991. године у којој су заузеле зграде КГБ-а, радија и телевизије, тужилаштва и истражног притвора, из којег су пуштени сви затвореници (Шајхаев, 2018; Александров, 2012).

Догађаји из септембра 1991. године показали су колико су заправо власти СССР и РСФСР биле неефикасне у доношењу одлука и предузимању конкретних акција за сузбијање радњи усмерених против државе, и колико су били окренути сопственим проблемима, стицању моћи и корупцији у последњим данима Совјетског савеза. Очекивало се да ће држава одмах заузети став и адекватно реаговати на побуну и противзаконите активности у Грозном али је реакција из Москве дошла тек након неколико дана и то у виду захтева да чеченски «гардисти» предају оружје. Дудаев је овај захтев окарактерисао као колонијални и користио га да придобије симпатије неопредељених Чечена. Раст популарности Дудаева и одуство контроле дешавања у Грозном од стране руских власти, које су и даље инсистирале на немешању у унутрашње ствари Чеченије, за резултат су имале хапшење и протеривање Звагаева из Грозног и нестанак легалне Совјетске власти у Чеченији. Да би смирили ситуацију и покушали да на демократски начин реше проблеме у Чеченији, влада РСФСР заказује парламентарне изборе за 27. октобар 1991. године. На тим изборима Дудаев односи победу и постаје председник Чеченије, што руководства СССР и Русије не признају, увиђајући да овде није реч о демократизацији и смени комунизма већ да је у питању потпуни губитак контроле над територијом Чеченије. Из тог разлога председник СССР проглашава ванредну ситуацију у ЧИАССР и из Русије авионима креће ваздушно-десантна војска како би успоставила контролу над Грозним. Међутим, Чечени блокирају аеродром на којем су се налазиле војне снаге из Русије и приморавају их да аутобусима напусте Чеченију. Том приликом Дудаев изјављује да је спреман да оружјем брани независну Чеченију и тиме стиче велику популарност међу Чеченима, који још од формирања СССР-а, а посебно након депортације, настоје да формирају сопствену независну државу (Шајхаев, 2018; Александров, 2012).

Као што је већ више пута поменуто, иако је код Чечена постојала жеља за напуштањем СССР-а, због веома лошег третмана од стране централне власти, ипак су пресудну улогу у креирању сепаратистичке политике имале вође националних покрета које су зарад личних интереса, у циљу стицања што веће моћи и што веће економске добити, користиле национални мотив као параван за своје стварне циљеве. Такође, власт у Русији није била довољно добро упозната са историјом и културом Чечена па је, такође гледајући сопствене интересе и добит, доносила погрешне одлуке и очекивала да ће се Дудаев временом сам дискредитовати, што ће касније довести до даљег погоршања односа и избијања грађанског рата. Веома је важно поменути и покушаје да се мирним путем разреши конфликт. Иницијатива за мирно решавање конфликта долазила је из Чеченије. Дудаев је, схватајући незавидну политичку, демографску и економску ситуацију у Чеченији и њену зависност од Русије, покушавао да договори састанак са Јељцином. Услови које су Чечени тражили били су слични онима које је имала република Татарстан, а односили су се првенствено на економију и редефинисања статуса републике Чеченије у оквиру Руске федерације. Дудаев је од почетка свог политичког ангажмана веома опрезно говорио о Чеченији као потпуно независној држави али, без обзира на све покушаје мирног решавања проблема, власти у Русији нису желеле да до састанка између Јељцина и Дудаева дође, говорећи да је такав састанак понижавајућ за председника Руске Федерације (Цветкова, 2006; Шајхаев, 2018).

Сагледавајући литературу која се бави периодом распада СССР и појавом сепаратизма у Чеченији може се уочити много узрока који су довели до ове појаве, а који су поменути у првом поглављу. Пре свега, локални Чечени који су заузимали одређене функције у друштву, на пример Дудаев као високи војни официр, искористили су општу слабост државе да кроз националистичку реторику заузму лидерске позиције у Чеченији, што им је омогућило да имају велику моћ и могућност стицања велике економске користи. Од користи им је била и политичка прошлост која је подразумевала централизовану дугорочну ауторитарну власт која је дискриминисала Чечене, што додатно мотивише Чечене на деловање против Русије. Такође, дошло је до промене у државном систему и покренут је процес демократизације што је остављало простора за злоупотребу националних осећања. Поред свега овога, формирањем независних република од бивших савезних држава СССР, и изостанак агресивне реакције из Москве на овај процес, довели су до појаве „домино ефекта“ тј. Чечени су били охрабрени успесима бивших република

Совјетског савеза и могли су да очекују благу или никакву реакцију из Русије, што ће се у првим месецима након појаве сепаратизма показати као тачно.

Важно је нагласити и какав је првобитни сепаратизам у Чеченији био по карактеристикама, које су у претходним поглављима објашњене. Ако гледамо поделу на етнички и територијални сепаратизам, јасно се може видети да је у питању етнички сепаратизам, јер део ЧИАССР у којем су живели Ингуши није био захваћен сепаратизмом, а и припадници сепаратистичког покрета су већински етнички Чечени. Такође, као што је поменуто у претходном поглављу, Чечени имају дугу традицију пружања отпора Совјетском руководству у виду нефизичког насиља кроз неприхватање институција, што ће се са формирањем сепаратистичког покрета интензивирати, а крајем 1991. долази и до појаве физичког насиља и сукоба са легитимним органима државе. Ипак и поред насиља, сама идеја сепаратизма није у почетку подразумевала потпуну сецесију од Руске федерације, што се може видети у овом поглављу. Неразумевање Чечена и њихове историје и културе од стране тада актуелне власти у Русији довели су до тога да се Чечени много јасније определе са потпуни сецесионизам. Поред тога, демократизација и изостанак комунистичке репресије над религијом довешће и до појаве религијског мотива сепаратизма који у првим месецима формирања сепаратистичког покрета није имао пресудан значај за мобилизацију становништва.

5. ПРВИ ЧЕЧЕНСКИ РАТ

Формирањем Руске Федерације и потписивањем федералног уговора 31. марта 1992. године, сви ентитети Руске Федерације, изузев Татарстана и Чеченије, регулисали су своје односе и статус у оквиру нове Руске државе. Татарстан је тек 1994. године потписао посебан уговор који је укључивао много већу аутономију него што је првобитно било планирано. За разлику од Татарстана, Чеченија је одлучила да истраје у својој тежњи за независношћу (Липина, 2008).

Одбијањем да уђе у састав Руске Федерације и изостанак реакције Руских власти на овај чин, створена је де факто независна Чеченска република Ичкерија са председником Джохаром Дудаевим на лидерској позицији. Као што је већ поменуто, корупција и криминал су у овој кавкаској републици почели да се шире још у периоду пре распада Совјетског Савеза, а са протеривањем руских власти и закона, у Чеченији долази до потпуног колапса привреде. Најважнија постројења за вађење,

прераду и продају сировина којима је располагала Чеченија додељена су директно председнику републике на коришћење. Све остале гране привреде остале су нерегулисане и сва важна државна предузећа су опљачкана и затворена, а приватни предузетници су убрзано напуштали републику због непостојања јасних закона и прописа. Оваква ситуација је од стране власти у Чеченији оправдавана потребом да се прво оконча борба за слободу и независност. Лоша економска ситуација, криминал и корупција, непостојање регуларних оружаних снага и полиције резултирали су убрзаним наоружавањем становништва, а оружје је стизало из других делова Русије, али и из страних држава. Дудаев покушава да успостави чврсту диктатуру над републиком али традиција, племенска подела, утицај религије и сукоби међу политичком елитом довели су Чеченију у стање анархије. И поред овакве ситуације, Чечени одбијају да се врате у оквир Руске федерације (Јанадамов и Хајрутдинов, 2019; Меликова, 2012).

У периоду од 1992. године до 1994. године Руска Федерација не придаје превелики значај Чеченији и покушава да одржи статус велике силе и утицај у постсовјетском региону. Из тог разлога, Русија интервенише у Грузији, Молдавији, Таџикистану и посредује у сукобу око Нагорно-Карабага. Међутим, 1994. године, схватајући да улога и утицај Русије зависе првенствено од њене способности да контролише сопствену територију, власт у Москви одлучује да посвети већу пажњу Чеченији и да учврсти своје положаје на Кавказу, а тиме добије и политичке поене које ће користити за задржавање власти. Почетна замисао је била да се искористе опозиционе снаге у Чеченији, које су биле спремне на сарадњу са Русијом зарад власти, и да се ухапси председник Дудаев. Подршку за пружање власти добила је „проруска“ опозиција предвођена Умаром Автурхановим који је у северним, традиционално окренутим ка Русији, регионима формирао владу - Привремени чеченски савет и имао сопствене оружане формације. Међутим, овај опозициони покрет није био једини у Чеченији и Дудаев се већ суочио са неколико оружаних побуна, а највећа је била у Грозном, предвођена градоначелником Гантемировим. Као искусни високи официр и политичар, Дудаев је распустио скупштину и увео директну председничку власт. Да би заштитио своју власт удружује се и са својим неистомишљеницима, за начелника генералштаба чеченске војске поставља Аслана Масхадова, артиљериског официра војске СССР, а заштиту и подршку му пружа и радикални исламиста Шамил Басајев (Александров, 2011; Трапара, 2020).

Рат у Абхазији омогућио је великој групи Чеченских милитаната да стекну борбено искуство. Као вођа ових милитаната истакао се Басајев, који је у време Абхаског рата сарађивао са обавештајним службама Русије. По повратку из Абхазије, милитанти Басајева чинили су највећу и најискуснију оружану формацију на територији Чеченије и одиграли су значајну улогу у гашењу оружаних побуна против Дудаева. Иако су све ове информације биле доступне властима у Москви, сматрано је да ће се оружана побуна предвођена Автурхановим завршити брзо и у корист Русије. Током 23. и 24. новембра, опозиционе снаге су, уз помоћ 40 руских тенкова и 78 руских војника који су их користили, напали Грозни у покушају да свргну Дудаева и преузму власт. Након уласка у град дошло је до сукоба између већ поменутих искусних чеченских бораца и оружаних снага опозиције. Резултат је био катастрофалан по опозиционе снаге, а 52 од 78 руских војника је било убијено или заробљено. Овај сукоб преносио су се путем телевизије што је изазвало мноштво негативних реакција у Москви, јер је руска помоћ опозицији била тајна и ангажовање руских војника у овој побуни је требало да буде не приметно. С обзиром на неочекивани резултат, руске власти су неколико дана након пуча, тачније 28. новембра сазвале тајну седницу Савета безбедности РФ како би се договорили о даљим корацима у вези са Чеченијом (Александров, 2011; Трапара, 2020).

5.1. Почетак сукоба и ток рата

На већ поменутој седници Савета безбедности, одржаној 28. новембра 1994. године, руско војно руководство је, потцењујући одбрамбене способности Чечена, успело да убеди политичко руководство да је брза оружана интервенција најбоље решење за повратак Чеченије под контролу Руске федерације. Резултат овог састанка је изнео председник РФ Борис Јељцин у виду ултиматума да се у року од 48 часова изврши прекид ватре између сукобљених страна, да се на територији Чеченије расформирају све илегалне оружане формације и да исте предају оружје. Джахар Дудаев схвата озбиљност овог ултиматума али не предузима ништа поводом тога. По истеку ултиматума, 30. новембра 1994. године, Јељцин потписује тајни декрет број 2137 „О мерама за поновно успостављање уставног права и поретка на територији Чеченске републике“ који је подразумевао увођење ванредног стања у Чеченији и разоружање и ликвидацију свих оружаних формација на територији републике. Убрзо, 11. децембра 1994., донет је и декрет 2169 који подразумева да се елиминација оружаних формација и обезбеђење јавног реда и мира у Чеченији реализују без ванредног стања.

Потписивањем овог декрета оружане снаге Руске Федерације и припадници министарства унутрашњих послова РФ почели су да улазе на територију Чеченије и почео је рат (Киреев, 2007; Александров, 2011; Трапара, 2020).

За потребе сукоба у Чеченији, Русија је у почетној фази припремила 23 700 војника и 80 тенкова, нападајући из три правца са циљем да се те групе сретну у Грозном. Треба напоменути да је повлачење совјетске/руске војске из Чеченије током 1991. и 1992. године оставило Чеченима одређену количину технике укључујући ту и војне ваздухоплове, који су били прва војна мета на почетку рата. Према руској процени, на страни Чеченских сепаратиста борило се око 15 000 људи. За потребе координисања војном операцијом формиран је штаб Здружене групе снага који се налазио у оквиру штаба Северокавказског војног округа. Овај новоформирани штаб није добро функционисао од самог формирања јер су официри у њему деловали само као консултанти, без одговорности. Њихов задатак је био да створе групе трупа које ће да уђу у Чеченију и да их обезбеде свим неопходним средствима. С обзиром да није било јединствене команде, јединице се нису доследно држале планова, а и добијале су различита наређења од различитих ресора, што се посебно видело када су у питању наређења за војне јединице и за јединице министарства унутрашњих послова, с обзиром да су у питању наређења из два различита министарства. Такође, јединице које су послате на терен нису имале борбеног искуства, нису добро овладале средствима комуникације, опрема и оружје нису у потпуности били припремљени и функционални, а и логистичка подршка је била на изузетно лошем нивоу. Такође, део медија и јавности је био против рата што је додатно вршило притисак на саму организацију војне акције која је од почетка припремана са подцењивањем способности противника. И поред овакве организације, руске трупе су кренуле по наређењу и почеле да заузимају делове територије Чеченије. Оно што је још важно напоменути јесте да су војници у руској војсци били обучавани по совјетском моделу ратовања, који је подразумевао масовни конфликт, а у Чеченији их је чекао рат против гериле (Гуров, 2021; Шајхаев, 2019; Трапара 2020).

Иако неспремне, без јединствене команде и по великој зими, руске трупе су полако напредовале ка свом циљу, то јест ка главном граду побуњене републике. Чечени су током почетне офанзиве изгубили велики број војника, али су стално попуњавали редове новим војницима те се број војника до уласка руских трупа у Грозни није драстично смањио. Овом броју погинулих Чечена треба додати велики број цивилних жртава јер су

руси, неискусни у борби и са неадекватном тактиком за герилу, користили ватрену надмоћ да потисну сепаратисте гађајући при том неселективно артиљеријом. Долазак руских трупа у Грозни планиран је средином децембра, а колико су Чеченски сепаратисти подцењени говори и чињеница да је председник Јељцин одложио да објави вест о интервенцији три дана, очекујући да ће моћи да каже да је акција у Чеченији завршена успешно. Међутим, војска Руске федерације почиње да опкољава и заузима Грозни тек 31. децембра, а због лоше координације три групе које су нападале из различитих праваца нису стигле да дођу у исто време до Грозног, што су сепаратисти искористили и нанели им тешке губитке. Битка за Грозни вођена је до 19. јануара 1995. када су Руси, стекавши борбено искуство и променивши тактику, истерали сепаратисте из ужег градског подручја. Ова битка за резултат је имала огромне губитке у људству са обе стране, а највећи број жртава чинили су цивили. Убрзо након заузимања Грозног отпочети су преговори за разрешење сукоба, али су они били неуспешни. Из тог разлога, руске оружане снаге врше реорганизацију, подижу број војника на 55 000 и одлучно крећу у заузимање преосталих делова Чеченије. Уз велике напоре, до јуна 1995. године, успели су да заузму већину територије Чеченије изузев јужног планинског дела који је и даље био под контролом сепаратиста. Међутим, иако присутни на свим заузетим територијама, руски војници нису у потпуности контролисали ситуацију и били су у сталном сукобу са сепаратистичком герилом против које нису имали адекватно решење (Гуров, 2021; Александров, 2011; Трапара, 2020; Жељски. 2015).

5.2. Тероризам као начин борбе у првом чеченском рату

Према једној од мноштва дефиниција тероризам је „акт физичког насиља, чији је предмет изабран тако да изазива јаке психичке реакције, у првом реду страх, код ширег круга људи, у нади да ће оне помоћи да се одржи или промени понашање које је важно за постизање политичког циља, ако такав акт није оправдан општим интересима који су одређени независно од њега и ако није извршен по правилима која се уобичајено примењују на друштвене видове вршења власти“ (Зековић и Бериша, 2018: 483).

Тероризам у Чеченији почео је да се користи одмах приликом проглашења независне републике и у периоду од 1992. до 1994. године убијено је у терористичким нападима око 10 000 људи, углавном руске националности (Холамханов, 2009).

Током рата, киднаповања, отмице и убиства цивила су били честа и нормална појава у Чеченском друштву, а коришћење цивила као живи

штит против руске војске се показало као добра пракса и примењивано је током целог сукоба. Оно што посебно скреће пажњу јесу одређени терористички напади који су имали велики утицај на политику и на ток рата. Видевши да Русија контролише већину територије Чеченије и да су бројчано надмоћнији, јуна 1995. године Шамил Басајев са својих 150 бораца организује напад на аеродром у Ставропољу али због прераног откривања њихових положаја улазе у град Буденовск и заузимају болницу узимајући све присутне у болници као таоце. У болници се налазило преко 1800 цивила и руска војска је покушала да на силу ослободи таоце, што је довело до смрти више стотина цивила. Басајев, свестан да контролише ситуацију, захтева од руске стране да дође до прекида ватре, да се руска војска повуче из Чеченије и да се отпочну преговори о статусу Чеченије. Руси прихватају захтеве и терористи пуштају већину цивила задржавши одређени део њих као живи штит и гаранцију да ће слободно ући у Чеченију. Овај догађај је стварно покренуо преговоре и у јулу 1995. године потписан је споразум којим је требала бити решена ситуација у Чеченији, а Шамил Басајев предат руској страни због почињених злочина. Војни део споразума је убрзо након потписивања почео да се примењује док је политички део одлаган. Међутим, овај споразум је важио само четири месеца јер је почетком октобра 1995. у терористичком нападу погинуо командант Оједињених група федералних војски генерал Романов, а као одмазду Руси су бомбардовали кућу Дудаева при том убивши неколико чланова његове породице. Након овог догађаја сукоби се настављају, Русија формира антитерористички центар који ће да кординира противтерористичким акцијама, а почетком јанура 1996. године долази до последњег великог терористичког напада ван Чеченије. Салман Радуев, истакнути Чеченски лидер, са 500 бораца покушава да заузме аеродром код Кизљара у Дагестану, али бива надјачан и повлачи се у град Кизљар узимајући таоце у породицишту и околним зградама. Након преговора са руским властима, 250 терориста узима 150 талаца као живи штит и камионима креће ка Чеченско-Дагестанској граници. Руска војска овога пута не допушта да терористи уђу у Чеченију и приморава их да се повуку у село Првوماјскоје које је након тешких борби и уз велике цивилне жртве ослобођено, али Радуев са одређеном групом терориста ипак успева да побегне у Чеченију (Урцмиханов, 2012; Холмаханов, 2009; Трапара, 2020; Жељски, 2015).

5.3. Исламски фактор током првог чеченског рата

Убрзо након проглашења независности, 23. априла 1992. године, председник Чеченије Дудаев, потписује указ о формирању Националног комитета за исламска верска питања. Међутим, у почетном периоду стварања независне Чеченије, Ислам није имао превелики утицај на формирање јавног мњења. Такође, постојао је и сукоб између исламских вођа, вехабијских исламиста и суфијских имама, који су окупљали највећи број верника у Чеченији, око тога да ли новоформирана независна република треба да буде исламска република или секуларна држава. Дудаев, као први лидер независне републике, није користио Ислам као мобилишући фактор за сепаратизам, већ се користио национализмом као пропагандним оружјем, а његова визија Чеченије је подразумевала секуларну државу, без верског екстремизма. Међутим, да би учврстио свој ауторитет и стекао легитимитет код исламских вођа у Чеченији, а и подршку и финансије од исламских држава у свету, Дудаев прећутно подржава исламизацију Чечена оглађујући се од самог процеса, али користећи све његове бенефите. Већ са почетком првог Чеченског рата, сепаратисти тестирају мобилишућу снагу Ислама и бележе веома задовољавајуће резултате, што их подстиче да постепено мењају основни мотив за сепаратизам са националног на верски. Разлог томе лежи и у чињеници да Ислам не прави разлику између религије и политике, што делује као уједињујућ фактор међу супростављеним Чеченским лидерима, а при том привлачи и верске екстремисте из других земаља који ће узети учешће у сукобима против Руса. Посебну улогу у мобилисању верски мотивисаних бораца имао је вехабијски покрет који се врло брзо ширио Чеченијом, при том заступајући идеју стварања Кавкаског калифата. Ширење вехабизма угрожавало је традиционални суфизам у Чеченији па је често долазило до сукоба између два правца. Током првог чеченског рата, 3. марта. 1995. године, Дудаев проглашава џихад против Русије и уводи шеријатску владавину у Чеченску републику Ичкерију. Овим потезом Ислам добија додатну вредност и исламизација и радикализација друштва се одвијају много брже. Оно што треба напоменути јесте да су, иако врло слични по начину извођења, Чеченски терористички акти током првог чеченског рата били мотивисани више националним него религиозним осећањима, што се значајно разликовало од муџахедина и ал-каиде чији су терористички напади били мотивисани искључиво религиозним уверењима (Хлебников, 2003; Мусајханов, 2011, Акаев, 2010; Арлјапова, 2013; Савенко, 2007; Халилова и Лебедев, 2015).

5.4. Крај рата и Хасавјуртски споразум

Средином 1995. године ситуација на фронту је изгледала много повољније за Русе него за Чечене. Чеченска герилска тактика давала је само делимично добре резултате уз велике жртве које они нису могли да надокнаде, а при том се и руска војска почела прилагођавати герилском рату и све ефикасније одбијати нападе. Последња велика војна акција Чечена догодила се током марта 1996. године када је на кратко заузет Грозни, а након тога напади су постајали све слабији и мање учестали. Наредни велики догађај десио се 22. априла 1996. године када је руска војска успешно лоцирала и ликвидирала председника Джохара Дудаева. Међутим овај догађај ипак није променио ток рата, нови председник постао је Зелимхан Јандарбијев, а Масхадов и Бесајев постају главни лидери независне Чеченске републике Ичкерије. Дуготрајни рат и велике жртве на обе стране, посебно цивилне, у великој мери утичу на опадање рејтинга председника Јељцина те он уочи председничких избора одлучује да користи разрешење конфликта са Чеченима као предизборно обећање. Овакву ситуацију користе чеченски лидери и током вођења преговора активно реорганизују своје војне снаге и припремају се за наставак сукоба. Паралелно са припремама чечена, у руској војсци морал је на ниском нивоу а велики број официра и војника се противи даљем наставку рата. Поред тога, број напада чеченских сепаратиста је драстично смањен и створена је илузија да ће руси ускоро победити у рату, па је из тог разлога број војника смањен са 55 000 на 41 000 и започете су припреме за заузимање последњих територија које су под контролом чечена. Аслан Масхадов, начелник главног штаба оружаних снага Чеченије, увидео је да герилски рат не доноси резултате и да Бесајеве терористичке методе само доприносе погоршању ситуације и одлучио да великом војном акцијом принуди руску страну да напусти Чеченију. Са овом акцијом, захваљујући обавештајним службама, били су упознати доносиоци одлука у Русији али су одлучили да не чине ништа поводом тога. На дан инаугурације председника Јељцина, 6. августа 1996. године, чеченски сепаратисти су започели операцију «Џихад» која је подразумевала брзо заузимање великих стратешких градова Аруна и Гудермеса и Грозног. Датум напада је посебно планиран јер у том тренутку велики број високих официра, због инаугурације, није био присутан на фронту, а и руска војска је пребацила један део војника из Грозног на југ Чеченије планирајући офанзиву на последња упоришта сепаратиста. Врло брзо након почетка операције, Чеченски борци су успешно извршили задате циљеве и у Грозном је опкољен велики број руских војника. Генерал Константин

Пуликовски, в.д. командант војних трупа на терену, врло брзо је наредио контранапад, али руска војска није успела да уђе у центар Грозног и ослободи своје опкољене саборце. Након неуспеха, Пуликовски издаје ултиматум од 48 часова упућен цивилима у Грозном да напусте град кроз специјални коридор јер ће након тог периода уследити велики напад артиљеријом и авијацијом. План је подразумевао константно гађање положаја сепаратиста, али због урбаног подручја и мале раздаљине између опкољених руса и чечена, очекивани су и сопствени губици и цивилне жртве због непрецизности артиљерије. Ситуација је схваћена озбиљно и од стране Чечена, који одлучно остају да се боре, и од руске владе која шаље секретара савета безбедности Александра Лебеда да преговара са Масхадовим о примирју и окончању рата. До општег напада на Грозни није дошло јер је договорено примирје. Резултат овог договора је повлачење руске војске из Грозног 23. августа и потписивање Хасавјуртског споразума 31. августа 1996. године у граду Хасавјурт у Дагестану. Овим споразумом предвиђено је повлачење руских оружаних снага до краја 1996. године, формирање заједничких комисија које ће се бавити свим нерешеним питањима између Русије и Чеченије осим питањем статуса Чеченије које је требало да буде решено до краја 2001. године. Овим споразумом Руска Федерација је признала пораз у Чеченији и изгубила контролу над овом републиком. Међутим, иако свесни великог успеха, многи Чеченски лидери нису били задовољни резултатима споразума јер Русија није признала независност републике, тврдећи да би до тога дошло да се сукоб продужио на кратко. Ни руска страна није била задовољна споразумом, велики број војника је погинуо, изгубљена је контрола над делом федерације и споразум предвиђа преговоре између Русије и Чеченије на основу међународног права а не руских закона што значи да Руска Федерација посматра Чеченију као независног страног субјекта, а не као своју територију (Шајхаев, 2019; Дегтјарева и Трушин, 2022; Трапара, 2020; Жељски, 2015).

5.5. Социо-економска ситуација током и након конфликта

Пре него што сагледамо економске последице рата у Чеченији, потребно је указати на огромне демографске промене које су се догодиле од проглашења независности Чеченске републике Ичкерије до потписивања Хасавјуртског споразума. Узимајући у обзир различите изворе који се не слажу око демографских података, може се рећи да је у наведеном периоду погинуло између 40 000 и 60 000 цивила, иако неке изјаве политичара говоре о цифрама које знатно прелазе овај број. Такође, није

утврђен ни тачан број избеглих и он се креће од 400 000 до 500 000 људи, с тим што се према доступним пописима од пре и након завршетка сукоба може приближно утврдити да руси, услед сукоба и терора који су довели до великог броја страдалих руса цивила, напуштају Чеченију и након сукоба их остаје толико мало да не могу утицати на јавно мњење (Пољаков, 2008; Цветкова, 2008; Горјушина, 2020).

Економски гледано, и Русија и Чеченија су и пре почетка сукоба биле у незавидној позицији, а са почетком оружаних сукоба долази до озбиљног погоршања ситуације, посебно у Чеченији која је претрпела огромна разарања. Процењује се да је укупна материјална штета направљена током првог чеченског рата вредна 5,5 милијарди америчких долара. Такође, од 400 000 избеглица само се 66 000 вратило у Чеченију, док су остали представљали додатно економско оптерећење за Русију у коју су већински одлазили. Војна акција подразумевала је и огромне издатке за опремање и снабдевање војске, а с обзиром да је у Русији економија већ била у хаосу, осетио се знатан пад животног стандарда. Поред тога, Руси су након рата уложили 2 милијарде америчких долара у обнову Чеченије и омогућили бесплатну струју побуњеној републици која се налазила у хаосу. Поред нефункционисања привреде, Чечени су били суочени и са еколошком катастрофом и погоршањем општег здравља грађана. Продукти нафтне индустрије доспели су у природу захваљујући недостатку пажње са обе сукобљене стране, сво оружје које се користило додатно је загађивало тло у Чеченији, а и цивили су због сиромаштва и недостатка хране, воде и огрева почели да сами уништавају сопствено окружење како би преживели. Последица свега тога у комбинацији са непостојањем адекватне здравствене заштите довели су до избијања разних епидемија и појаве великог броја болесних којима у условима рата није било могуће пружити адекватну помоћ. Услови рата, немаштина и пад морала довели су до тога да главни извори финансирања Ичкерије буду криминал, проституција, трговина робљем, и треба посебно истаћи производњу наркотика. Овим делатностима бавиле су се и најистакнутији лидери, у шта су се уверили руски војници након заузимања Грозног када су у једној школи открили велику лабораторију за производњу наркотика чији је власник био Шамил Бесајев. На жалост, оваква ситуација није промењена ни након завршетка сукоба и повлачења руске војске, иако је постојала воља великог броја Чечена и Руса да дође до побољшања животног стандарда (Цветкова, 2008; Вендина, Белозеров и Густавсон, 2007).

5.6. Учешће страних држава у конфликту

Распадом Совјетског савеза, Сједињене америчке државе остале су без главног спољњег непријатеља, а због немогућност да пронађу новог, њима равноправног, наставили су да посматрају Русију у истом смислу као и СССР. Такође, новонастале државе на територији Совјетског савеза биле су добар извор јефтиних ресурса, а због њихових политичких нестабилности и добро тржиште за оружја са запада, које ће бити углавном усмерено против главног непријатеља – Русије. Поред САД-а и НАТО пакта, и исламске земље, посебно Турска и Саудијска Арабија, одлучиле су да зарад својих интереса и интереса њихових партнера са запада утичу кроз вехабијски покрет на ток рата уз помоћ финансија, обуке терориста и слања оружја (Тишков, 2008).

Према Валерију Коровину (Коровин, 2009), САД су против Руске федерације током сукоба у Чечнији водиле мрежни рат, врсту хибридног рата преко посредника. Циљ подршке Чеченима је пре свега усмерен на одвајање Русије од Ирана. Оно што треба нагласити јесте да САД, према Коровину, нису у великој мери директно умешане у сукоб, већ да користе мрежу својих савезника/партнера да пројектују свој утицај. Британија, која је почетком 20. века имала велике планове за контролу над кавказом, посебно због нафте, активно је радила на покушају да поврати свој утицај и своју пропалу инвестицију са почетка истог века учини профитабилном. Поред Британије, још неке европске државе су, осећајући слабост и неефикасност руске владе, одлучиле да добровољно дају свој допринос кроз медијску пропаганду. Посебно су се ту истицале државе источне европе, Пољска и балтичке државе, које имају јасан антируски став и настоје да нашkode Русији у сваком погледу, при том заузимајући проамерички став и зближавајући се са НАТО савезом. Поред Европе, снажан алат у борби против Русије свакако су исламске државе. Саудијска арабија, велики савезник САД и одмах после њих највећи финансијер исламских радикала, је кроз ширење утицаја вехабизма на територији Чеченије дошла до знатног утицаја у овој републици. Њихова могућност да финансирају рат, снабдевају оружјем и прикупљају борце из свих исламских земаља привукла је одређене Чеченске лидере којима су такве услуге биле од огромног значаја. Увидевши свој тренутак, и Турска, стари непријатељ Русије, искористила је свој утицај који има у туркијским земљама, посебно Азербејџану, и омогућила да се уз прећутну подршку власти у Бакуу, транспортују и борци и опрема који су стизали из других земаља. Међутим, Коровин још наглашава да овај мрежни сукоб није функционисао кроз наредбе САД-а својим савезницима, већ да је кроз

указивање на заједничке интересе које они могу имати омогућено да САД у великој мери остану неутралне, препуштајући при том савезницима улогу непријатеља Русије (Коровин, 2009).

Анализирајући литературу која се бави настајањем републике Ичкерије и првим чеченским ратом може се увидети да не постоји јасан став о томе шта се тачно дешавало у том периоду. Оно што је сигурно јесте да је у Чеченији од проглашења независности доминантан етнички сепаратизам, да је он насилног карактера и да су главни сепаратистички мотиви национализам и религија, која ће у току рата постати главни мобилишући мотив. Такође, иако је од Кавкаског рата прошло много времена, Чечени и даље немају јединствену власт коју сви поштују и деле се у кланове који се окупљају око истакнутих лидера, који се често, као и у прошлости, сукобљавају међусобно. Овај сепаратистички покрет карактеристичан је и у погледу личности које су их водиле. Највећи лидери Ичкерије, Дудаев, Масхадов, Јандарбијев, Басајев и други, првенствено су користили сепаратизам ради личног богаћења кроз криминал, за шта им је била потребна власт коју ће сами креирати, добивши легитимитет од народа. Највећа жртва првог чеченског рата су свакако цивили. Иако угњетавани у Совјетском савезу, нису сви Чечени били заинтересовани за формирање независне државе, поготово што је распадом СССР-а и доласком демократије дошло и до нестанка репресивних мера које су за њих важиле. Такође, иако спремни за сукоб, Чеченски лидери су у почетку покушавали да са Русијом постигну договор и били су спремни и на евентуални останак у оквиру федерације, али је власт у Москви својим погрешним одлукама спречила мирно разрешење сукоба. Покушавши да повећа политички рејтинг, Борис Јељцин је ратом у Чеченији озбиљно угрозио статус Русије као велике силе, а војним поразом је озбиљно угрозио и опстанак државе, јер су други народи у Русији могли следити пример Чечена. Свакако, Хасавјуртским споразумом није решено ни једно важно питање које се тицало односа Чеченије и Русије, већ је само прекитнут рат, који је за резултат имао велики број жртава, економску, еколошку и политичку катастрофу.

6. ДРУГИ ЧЕЧЕНСКИ РАТ

Хасавјуртски споразум омогућио је Чеченској Републици Ичкерији де факто независност, а са одласком руске војске руководство ове сепаратистичке републике могло је да се фокусира на унутрашње уређење државе. Међутим, лоша економска ситуација, разорена насеља, пораст криминала и клановска подела нису створили добар предуслов за успостављање нормалног функционисања државе. Вршилац дужности председника Јандарбијев, подржавао је рад вехабија и током своје власти увео је шеријат као једини легални правосудни систем, тежећи да ускоро прогласи исламску републику. Међутим, већ у јануару 1997. године на изборима за председника Чеченске републике Ичкерије убедљиву победу односи Аслан Масхадов, који је виђен као јунак рата и који је имао подршку традиционалних суфијских верских поглавара. Убрзо по његовом ступању на власт долази до безуспешног покушаја да се успостави ред у држави и да се регулишу односи са Русијом. Сваки покушај да се постигне споразум са Русима, и поред добре воље, завршавао се наухомом јер Руска Федерација није знала да ли да споразуме са Чеченима посматра као унутар државне или међудржавне инсистирајући да се Чеченија одрекне своје независности. Такође, проблем је представљала и сама чињеница да Масхадов преговара са Русима, јер су то његови противници користили да га означе као проруског и смање му легитимитет. Покушаји да се успостави ред на унутрашњем плану ометале су велике препреке: унутарисламски сукоб између традиционалног суфијског ислама и вехабијског радикалног ислама, лоша економска ситуација, велики број кланова са сопственим оружаним снагама и криминал. С обзиром на значај религије, Масхадов је уз помоћ Ислама покушао да реши више проблема одједном. Вехабије, иако на почетку рата малобројне и са малим утицајем, постају веома утицајне у Чеченији, захваљујући одлуци Дудаева да прогласи цихад и уведе вехабије у институције и одлучности Јандарбијева да уведе шеријат. Муфтија Ичкерије и главни верски лидер Суфијских братстава Ахмед Кадиров, покушавао је да кроз подршку Масхадову избаци вехабије из Чеченије и на тај начин смањи сукобе у Чеченији, али и умањи вероватноћу сукоба са Русима. У периоду од 1997. до 1999. године у Чеченији се води мали грађански рат између Вехабија и Суфиста. Шамил Бесајев на почетку сукоба стаје на страну Масхадова и активно ради на сузбијању вехабијског покрета, али касније, током лета 1998. године, прелази на страну главног вехабијског војсковође и члана Ал-каиде, арапина емира Хатаба. Увидевши да је утицај Вехабија велик и да их не може истерати, и упркос

противљењу свих Чечена којима је овај облик ислама стран, Масхадов потврђује одлуку о увођењу Шеријата на територији Чеченије и проглашава исламску републику. Овим потезом долази до погоршања ситуације јер вехабије преузимају примат над државном управом. Врло брзо, Масхадов успева да задржи само контролу над Грозним, а Шамил Бесајев и емир Хатаб спајају своје снаге и формирају међународну исламску бригаду за очување мира, припремајући нападе на територији Русије са циљем формирања Кавкаског калифата (Мусајханов, 2009; Тумаков, 2021; Арлјапова, 2013; Јемелианова, 2010; Трапара, 2020).

6.1. Тероризам и сукоби у Дагестану

У периоду од 1996. до 1999. године, вехабије су настојале да придобију муслиманско становништво у Дагестану и Ингушетији за њихов циљ – стварање кавкаског калифата. Такође, упоредо са тим активностима уз помоћ криминала и донација припремали су и оружане снаге које ће бити основа за предстојеће сукобе са русима.

У исто време, Руска Федерација је настојала да пронађе компромисно решење и очекивала од званичног руководства Ичкерије да сузбије криминал и исламски радикални покрет. Преломни тренутак у промени приступа у односима са Чеченијом догодио се 5. марта 1999. године када је отет руски представник у Чеченији, ГенADIЈ Шпигун. Иако су се отмице редовно дешавале још од 1992. године, овај догађај био је понижавајућ за Русе који су били спремни да започну специјалну операцију са циљем ослобађања свог представника. Иако се званично руководство Ичкерије оглађивало од ових поступака, Руска страна је настојала да искористи овакве терористичке акте за оправдање ескалације сукоба. У прилог су им ишле и активности Шамила Бесајева, високог функционера и једног од лидера Ичкерије, који без скривања исказује своју верност идеји Кавкаског калифата, а који је већ у првом чеченском рату означен као један од најистакнутијих терориста. Током 1998. и 1999. године у Дагестану се неколико насеља, са центром у селу Кадар, потпуно одвојило од Русије проглашавајући исламски државу и уводећи шеријат на тој територији. Потребно је нагласити да је емир Хатаб прво овде боравио и ширио своју идеологију па тек онда отишао у Чеченију. Сукобе са милитантима у овим насељима, као и у пограничним подручјима Дагестана са Чеченијом, Руси су доживљавали као унутрашње сукобе против радикалних исламиста покушавајући да сарађују са властима Ичкерије на уклањању вехабијских кампова са територије Чеченије. Иако су се оглађивали од активности вехабија, званичници у Грозном никад нису оспоравали умешаност својих

лидера у Дагестански сукоб (Тумаков, 2021; Салихова, 2020; Јемелианова, 2010; Трапара, 2020).

Дуготрајан рад вехабија на придобијању народа у Дагестану, посебно у Аварским насељима на граници са Чеченијом, резултирао је побуном више пограничних насеља која су, по угледу на Кадарску зону, прогласила отцепљење од Русије и увеле шеријат са циљем прикључења Кавкаском калифату. Паралелно са дешавањима у Дагестану, у Москви долази до измена у владајућој структури и нови премијер постаје Владимир Путин, дотадашњи директор Федералне службе безбедности. Почетком августа 1999. године снаге министарства унутрашњих послова РФ започињу противпобуњеничку операцију са циљем ослобађања насеља која су под контролом терориста. Регуларним снагама безбедности придружују се и дагестански добровољци који су одлучни отерати нетрадиционални екстремистички ислам са њихове територије. Ова операција наишла је на већинску подршку свих народа дагестана што је додатно мотивисало власт да реши проблем са екстремистима. Током извођења борбених дејстава у једном селу је опкољен један од блиских сарадника Шамила Бесајева, што је додатно подстакло већ припремљене борце исламске бригаде да под командом Хатаба и Бесаева пређу у Дагестан са циљем његовог заузимања. Ова формација бројала је велики број бораца и њеним уласком у Дагестан, 7. августа 1999. године, отпочела је антитерористичка операција која ће прерасти у други Чеченски рат. С обзиром да је Чеченија била сигурно уточиште за избегле терористе, а уједно и њихов регрутни центар, Руске власти су 12. августа упутиле званичан захтев властима Ичкерије да елиминишу све терористичке кампове на својој територији, а премијер Владимир Путин је изјавио да ће убудуће руска војска гађати терористе без обзира на њихову територију указујући чеченској страни да њихова несарадња и демантовање учешћа у организацији и подршци терориста преноси сукоб на територију Чеченије. Масхадов на ове претње и захтеве реагује увођењем ванредног стања. Захваљујући високом моралу на руској страни и превременим реакцијама власти на кризу у пограничном крају, већ 23. августа терористи, на челу са Бесајевим, напуштају Дагестан повлачећи се у Чеченију, а 26. августа руске снаге безбедности успевају да преузму потпуну контролу над граничним подручјем. Решивши тај проблем, јединице из пограничне зоне су пребачене у унутрашњост, у зону Кадар, која је представљала последње упориште исламских екстремиста на територији Дагестана. Борбе су отпочеле 29. августа, а 5. септембра Шамил Бесајев поново прелази границу и отпочиње борбе са циљем одвлачења пажње са Кадра и околних села. Иако су постојали

наговештаји да је могућ поновни упад терориста из Чеченије, нису извршене превентивне мере и Бесајев се врло брзо нашао у околини Хасавјурта, али је поново приморан да побегне у Чеченију. Већ 16. септембра, комплетан Дагестан је био под руском контролом. У међувремену, република Дагестан доноси закон којим се забрањује вехабијски покрет и тиме додатно ствара легитимитет за предстојећу борбу против исламских екстремиста. (Какагасанов, 2019; Салихова, 2020; Уткин, 2021; Трапара, 2020; Жељски, 2015).

6.2. Антитерористичка операција у Чеченији

Паралелно са борбама у Дагестану, у периоду од 4. до 13. септембра у више градова Русије је дошло до терористичких напада на цивилне објекте. У овим нападима страдао је велики број недужних цивила, а за ове нападе оптужени су чеченски терористи, који негирају умешаност у ове догађаје указујући да је међу ухапшеним терористима било најмање Чечена. Међутим, Русија ове инциденте користи као оправдање за покретање противтерористичке операције на тлу Чеченије. Прва фаза сукоба се одвијала путем ваздушних напада, тј. Русија је до краја септембра бомбардовала Чеченију, натеравши цивиле у избеглиштво. На границама Чеченије Русија је формирала филтрационе логоре у којима је задржавала мушкарце који би потенцијално могли бити сепаратисти. Ова пракса је додатно мотивисала Чеченске мушкарце да пружају отпор јер би као избеглице највероватније завршили у руским логорима. Покушаји председника Масхадова да мирним путем реши ситуацију одбијени су и од стране Русије и од чеченских лидера, са којима је 2. октобра 1999. године одржао конгрес на којем је одлучено да се уведе ванредно стање у држави. Истог дана, руске оружане формације ушле су копнено у Чеченију и отпочеле заузимање насељених места, а томе је претходила одлука премијера Путина да Масхадовљевој власт прогласи нелегитимном. Чеченија као одговор на ово уводи ванредно стање 06. октобра и сукоби почињу да се интензивирају. Борби против вехабија прикључује се и муфтија Ахмед Кадиров, позивајући Чечене да узму учешће у борби против истих. Ове активности доводе до његовог смењивања декретом потписаном од стране Масхадова 12. октобра. Руске власти су на почетку сукоба тврдиле да желе да успоставе санитарни кордон до реке Терек како би заштитиле своју територију од терориста, али већ 12. октобра мењају циљеве јер се дошло до закључка да кордон неће довољно добро обављати своју намену. Из тих разлога, руске оружане снаге прелазе реку Терек и

крећу у заузимање комплетне Чеченије (Осмаев, 2009; Микинс, 2017; Пеин и Лав, 2000; Трапара, 2020).

За овај сукоб Русија је спремила 90 000 војника и захваљујући искуству из првог чеченског рата, много озбиљније приступила заузимању територије минимизирајући сопствене губитке, али поново изазивајући велике цивилне жртве масовном употребом артиљерије и авијације. Такође, за разлику од првог чеченског рата, догађаји у Дагестану и терористички напади у осталим деловима Русије, као и успостављање контроле над медијима, допринели су да овај рат добије већинску подршку руских грађана. Са оваквом припремом, као и са успостављањем проруске Чеченске управе на заузетим територијама под управом бившег лидера Звагаева, део чеченских сепаратиста прелази на страну Русије и улази у састав милиције која је била под вођством Бислана Гантамирова, који се у првом чеченском рату борио на страни Русије. До краја 1999. године оружане снаге ће истерати сепаратисте из равничарског дела Чеченије, а 26 децембра отпочеће напад на Грозни. Најзначајнији догађај у овом периоду рата јесте прелазак муфтије Кадирова и његових следбеника на страну Русије. Пример значаја ових промена може се видети кроз заузимање града Гудермеса који су браћа Јамаданов контролисали, а који је заузет без већих борби управо због преласка Јамаданових на руску страну. Следећи значајан догађај догодио се у Москви 31. децембра, председник Јељцин је поднео оставку и овлашћења пренео на премијера Владимира Путина. У том периоду, Грозни се већ нашао под опсадом али је већа група сепаратиста пружала веома јак отпор и константно одбијала руске нападе. Последњи велики контранапад сепаратиста десио се 9. јануара на више локација у Чеченији, али није имао значајне последице на ток рата. Борбе за Грозни трајале су до 1. фебруара када су сепаратисти покушали да се повуку из града, али је само мањи број њих успео да се извуче. Међу преживелима налазио се и Шамил Бесајев који у повлачењу остаје без ноге услед активирања нагазне мине. Руска војска је 6. фебруара објавила вест о комплетном заузимању Грозног. Руси поопштравају контролу над цивилима у освојеним територијама и уводе филтрационе логоре објављујући да су сви мушкарци од 16 до 50 година под истрагом, што резултира многим хапшењима и мучењима цивила. Током марта 2000. године, вођена је последња велика битка у селу Комсомолско у којој је погинуло преко 500 сепаратиста, а овај догађај се може узети и као крај независне Чеченске републике Ичкерије, с обзиром да преостали број сепаратиста није био довољан за озбиљније војне акције, па се прешло на коришћење терористичких напада који су представљали једини вид

отпора. Такође, почетком марта специјалне јединице успевају да ухвате Салихмана Радуева, познатог терористу из првог чеченског рата, а убрзо након тога на изборима за председника Русије побеђује Владимир Путин. Борбе се настављају и током прве половине априла, а 15. априла командант оружаних снага у Чеченији, генерал Трошев, изјављује да је у Чеченији остало између 2000 и 2500 побуњеника који су раздвојени у мале групе које нису способне за озбиљније нападе, а прокламован је и завршетак војне фазе антитерористичке операције. Чишћење терена од сепаратиста/терориста вршиле су и руске војне снаге и чеченске милиције које су се показале ефикасним и елиминисање сепаратиста обављале са мањим цивилним жртвама него руска војска (Осмаев, 2009; Микинс, 2017; Пеин и Лав, 2000; Трапара, 2020).

6.3. Утицај религије и страних сила на ток сукоба

Брзој и успешној победи Русије у другом чеченском рату допринео је већ поменути сукоб између две различите гране Ислама. Традиционални Чеченски ислам, суфизам, чији је најутицајнији верски поглавар био муфтија Ахмед Кадиров, оштро се супроставио ширењу нетрадиционалног, радикалног, вехабијског покрета који је настојао да промени оно што је у Чеченији стварано стотинама година. Захваљујући атеистичком периоду током СССР-а, Чечени су у недостатку континуитета у традицији прихватили вехабизам, па се може рећи да је ова претња била врло озбиљна те су и сукоби унутар чеченског друштва током кратке независности неретко завршавани оружаним конфликтом. Увидевши да нова руска офанзива примарно таргетира вехабисте и да су шансе да се руска војска заустави веома мале, традиционалне исламске вође на челу са Кадировим проналазе заједничке интересе са руском страном и настоје да издејствују најбоље услове за Чечене након завршетка војне фазе руске антитерористичке операције. Такође, руска војска, поучена вишевековним искуством у сукобима са кавкасским народима, увиђа да сама војна окупација није решење и да је потребно формирати власт од лидера којима Чечени верују, па из тог разлога стаје на страну традиционалних исламских лидера видевши у њима ослонац за обнову руске државности у Чеченији. Сама иницијатива за стварање договора покренута је од стране муфтијата Чеченије чија је делегација, предвођена Кадировим, изнела план за реинтеграцију Чеченије премијеру Владимиру Путину. Овај савез натераће неопредељене лидере Чеченије да се одлуче коју страну желе изабрати, па тако Аслан Масхадов, иако првобитно противник вехабизма, а услед жеље да задржи власт и независну Чеченију,

прелази на страну Бесајева и вехабиста (Акаев, 2014; Селентјева и др., 2018; Осмаев, 2009).

Оно што је откривено током овог сукоба јесте и колико је велико учешће страних сила у сукобима између Чечена и Руса. Као што је већ напоменуто, стране силе имале су учешће и у првом Чеченском рату, али тек након руског успостављања војне контроле над Чеченијом било је могуће и сагледати утицај тих сила на сукоб. Током прикупљања информација о начинима финансирања сепаратистичких и терористичких активности откривено је да САД и њихови савезници из европе и блиског истока, укључујући ту и најактивнију Ал-каиду, имају изузетно велики утицај на организовање, опремање и финансирање антируских снага на Кавказу и да су њихове активности након завршетка првог чеченског рата у великој мери зависиле од помоћи традиционалних руских непријатеља. Такође, сазнало се и да су САД ипак имале веће учешће у сукобу него што се очекивало и да је још пре Првог чеченског рата успостављена комуникација између ЦИА-е и Дудаева, као и да је Осама бин Ладен, грађанин САД, боравио у Чеченији дошавши директно из САД-а са циљем да успостави вехабијски покрет и позове на убијање Руса. Такође, истакнути лидери Ал-каиде директно су учествовали у оба сукоба у Чеченији, а неки од њих су наставили да воде терористичке групе на територији Русије након другог чеченског рата (Ханбабаев, 2010). Све ово подстакло је Русе да размисле о сопственој војној доктрини па је из тог разлога у новој војној доктрини из 2000. године уврштено да се под спољашњом претњом подразумева и формирање и опремање оружаних формација ван Русије са циљем пребацивања истих на територију Русије (Младеновић, Килибарда и Милосављевић, 2013).

Победа сепаратиста у Првом чеченском рату показала је сву неспремност чеченског друштва да организује сопствену независну државу у складу са савременим цивилизацијским достигнућима. Поделе између Чечена током кратког периода независности допринеле су формирању две главне струје у чеченској политици. Иако су обе стране биле сепаратистички настројене, њихове визије о томе докле ће допирати њихова независна држава знатно су се разликовале. Захваљујући непомирљивим разликама између традиционалног чеченског, суфијског, Ислама и вехабијског радикалног, селфијског, Ислама у Чеченији су уочи почетка Другог чеченског рата постојала два различита сепаратизма.

Сепаратизам који је до преласка на страну вехабија заступала и легитимна власт у Ичкерији био је етнички сепаратизам који је као мотив користио и

етничку припадност и религију ослањајући се на традиционални суфијски Ислам. Овај сепаратистички покрет је победом у Првом чеченском рату под контролом држао комплетну Чеченију у којој су сада, након етничких чишћења, у апсолутној већини живели Чечени. Њихов на успех да након остварења главног циља, протеривања Руса, успешно створе органе власти и сузбију клановску поделу, криминал и супарнички вехабијски покрет, за резултат ће имати поновну реинтеграцију Чеченије у састав Руске федерације. Захваљујући спремности главних заступника овог сепаратизма на уступке Русима, успешно је сачувана Чеченска република за коју је издејствована највећа могућа аутономија у оквиру РФ, која ће у великој мери подсећати на оно што је првобитно замишљено као циљ сепаратиста, са изузетком независности коју Чечени нису умели да искористе. Други сепаратистички покрет био је територијалног карактера, а границе територије одређиване су религијском припадношћу становништва. Овај сепаратизам заступао је вехабијски покрет који је деловао на територији Кавказа у претежно муслиманским заједницама. Циљ овог покрета био је Кавкаски калифат који би обухватао све муслимане који живе на кавказу. Захваљујући атеизму у Совјетском савезу, муслимани на кавказу су изгубили континуитет у традицији и били су подложни утицају нетрадиционалног ислама. Иако није био везан само за Чеченију, вехабијски покрет је управо због недостатка јасне хијерархије и структура власти изабрао чеченску републику као полазну тачку за ширење свог калифата, што ће Руси искористити као оправдање за поновно освајање Чеченије. Други чеченски рат разликовао се у великој мери од првог. Први чеченски рат био је грађански рат у којем су се сукобиле присталице сепаратиста са легитимним оружаним формацијама, док је Други чеченски рат подсећао на Кавкаски рат у којем су Руси, користећи поделе између Чечена, успешно војно заузели Чеченију и укључили је у своју државу. Такође, и аутономија коју су Чечени добили након завршетка војне фазе антитерористичке операције подсећа на уступке које су Чечени добили од руског владара након Кавкаског рата. Све ово указује на то да су Руси након Првог чеченског рата почели да проучавају своје историјске односе са Чеченима, са циљем проналаска адекватног решења за сукоб који је Другим чеченским ратом у великој мери завршен.

7. РЕИНТЕГРАЦИЈА ЧЕЧЕНИЈЕ У РУСКУ ФЕДЕРАЦИЈУ

Завршетак војне фазе антитерористичке операције из априла 2000. године створио је услове за успостављање државних органа Руске федерације на територији Чеченије, као и за избор лидера који ће водити Чеченију. Овај тежак посао захтевао је и лично ангажовање председника Русије, који ће, противно мишљењима многих својих подређених, 08. јуна пребацити овлашћења са специјалног представника руске владе на новоформирану привремену управу Чеченске Републике и 12. јуна 2000. године именовати муфтију Ахмеда Кадирова за привременог шефа Чеченије. Овим догађајима претходила је борба између Чеченских лидера око тога ко ће бити главни лидер Чеченије, па је тако почетком априла 2000. године одржан скуп истакнутих Чечена који су изабрали Руслана Хасбулатова за новог Чеченског лидера, што је државни врх Руске Федерације одбио. Такође, Бислан Гантамиров је као проруски чеченски војсковођа уживао подршку начелника генералштаба руске војске и био један од главних кандидата за шефа Чеченије (Осмаев, 2009).

Одмах након што је проглашен за шефа Чеченске републике, Кадилов настоји да измени локалну администрацију и успостави нову која ће му бити лојална. Ова ситуација доводи до отвореног сукоба између Кадилова и Гантамирова, који је уз интервенцију руских власти завршен без већих последица. Оно што треба истаћи јесте да новоформирана привремена управа Чеченије од јуна до новембра 2000. године није имала никаква овлашћења када је у питању доношење конкретних одлука важних за функционисање Чеченије, већ је свака њена одлука морала бити одобрена од стране специјалних комисија састављених од представника руске владе и руске војске. Такође, према декрету из јуна 2000. године привремена управа Чеченије је требало да има сопствене финансије које би обезбеђивала влада Русије, али ни то није било реализовано. Ове информације говоре о томе да током првих неколико месеци функционисања привремене управе није постојало јасно разграничење између централне и локалне власти и да је и даље постојало неповерење према новим проруским чеченским лидерима. Оваква ситуација је највише погађала руску војску која је узимала највеће учешће у администрацији Чеченије, при том борећи се константно против преосталих терориста чије су активности биле повећане због постојеће неефикасне поделе управе у Чеченији. Да би се смањио притисак на војску и разграничила власт између Москве и Грозног, од новембра 2000. године започети су преговори који су постепено регулисали односе

између администрација. Циљеви тих преговора су у почетку били усмерени на формирање специјалног министарства у оквиру владе Руске Федерације које ће се бавити реинтеграцијом Чеченије и на формирање судова чије ће судије бити Чечени. Током овог периода одлучено је да се Ахмед Кадиров дефинитивно подржи у свом настојању да постане главни лидер Чеченије и да му се новим декретом то и омогући. Поменути декрет донесен је 19. јануара 2001. године и привремену управу је прогласио сталном. Такође, њиме је предвиђено и формирање нове владе Чеченије, давање аутономије у одлучивању коју имају и други субјекти Федерације као и регулисање финансирања локалне администрације. Једина разлика између Чеченске републике и осталих субјеката федерације јесте постојање обавезе да управа Чеченије за свако именовање вишег функционера и за сваку важнију одлуку мора да добије посебну сагласност опуномоћеног представника председника, владе или јужног федералног округа (Ањиков, 2010; Осмаев, 2009).

Пороцес формирања локалних органа власти био је врло тежак и спор, посебно када је у питању локални огранак Министарства унутрашњих послова због неповерења према Чеченској полицији. Такође, честе смене локалних функционера нису помагале у стабилизацији ситуације и стицању поверења грађана у локалне органе власти. Побољшању ове ситуације допринеће референдум на којем се гласало за Устав чеченске републике и за законе о избору председника и парламента републике, а који је одржан 23. марта 2003. године. Предлози изнети на референдуму су усвојени апсоутном већином и тиме је Чеченија постала демократска република, субјект Руске Федерације, чија је власт подељена на извршну, законодавну и судску. Такође, овим референдумом је дошло и до побољшања у односима између централних власти Русије и локалних власти у Чеченији, а створени су и услови за бржи опоравак разорене Чеченије, која је овим Уставом добила највећу аутономију у оквиру Руске федерације. Иако је овај референдум проглашаван нелегитимним од стране независних посматрача, посебно због невероватно великог одзива гласача и изузетно велике подршке за прихватање изнетих предлога, након референдума није дошло до негодовања чеченске јавности која је, делимично захваљујући и Руској пропаганди, овај референдум сматрала коначним решењем за успостављање мира који ће допринети и бржој обнови чеченске економије (Ибрагимов, 2015; Осмаев 2009; Трапара, 2020)

Убрзо након референдума, у августу 2003. године, одржани су председнички избори на којима је победу однео дотадашњи шеф Чеченске републике Ахмед Кадиров. На овим изборима Русија је пружала

апсолутну подршку Кадирову, посебно кроз давање повластица и атрактивних функција у Русији његовим озбиљнијим противкандидатима са циљем да повуку своје кандидатуре. Током 2003. године формиран је и Савет чеченске републике, а две године касније, у децембру 2005. године, одржана је и прва седница Парламента Чеченске републике. Важно је истаћи да су на парламентарним изборима учествовали и бивши високи функционери независне Ичекрије и да су неки од њих постали посланици, што указује на позитивне демократске промене које су се дешавале у Чеченији као и на помирљиве сигнале који су долазили и са руске и са чеченске стране. Након формирања парламента, у мају 2006. године је донет закон о Уставном суду Чеченске републике, а исте године у новембру је одржан први састанак Уставног суда чиме је завршен процес формирања главних органа власти у Чеченији (Осмаев, 2009; Ибрагимов, 2015).

7.1. Борба против тероризма

Паралелно са стварањем локалне власти вршено је и чишћење територије Чеченије од терориста. За потребе тог процеса покренут је поступак «Чеченизације» сукоба који је подразумевао преношење одговорности са руских снага безбедности на чеченске снаге безбедности које су под командом новог шефа чеченије Кадирова. Циљ оваквог поступка био је да се Русија извуче из сукоба и да се он представи само као сукоб између Чечена. Као што је већ раније поменуто, још током војне фазе антитерористичке операције могло се уочити да проруске чеченске оружане формације имају већу ефикасност у уклањању терориста из урбаних средина и да су цивилне жртве далеко веће када противтерористичке акције изводе Руси. Значајна прекретница у сукобу са терористима догодила се у септембру 2001. године када је Ал-каида извршила терористичке нападе на Сједињене америчке државе. Овај чин је омогућио Русији да добије ширу подршку међународне заједнице за своју антитерористичку операцију, укључујући ту и подршку запада који је сада преостале чеченске борце, због њихових веза са Ал-каидом, прогласио терористима. Борба против терориста одвијала се веома споро након 2000. године, посебно на територији Чеченије где се на годишњем нивоу одвијало по неколико десетина специјалних акција са циљем уништења терористичких кампова. Међутим ове акције нису драстично смањивале број терористичких напада у Чеченији, јер мали број терориста у акцији може да изазове велике губитке снага безбедности и огромне цивилне жртве, што је у Чеченији био чест случај. Такође, киднаповања су

и даље била честа појава, а и криминалне активности нису успешно елиминисане. Терористи су углавном бирали циљеве који су подразумевали већи број људи окупљених на једном месту, као што је пијаца у Грозном или зграда Владе Чеченије која је разнесена бомбом крајем децембра 2002. године. Посебан терористички акт који се истакао над уобичајеним у Чеченији догодио се 9. маја 2004. године на стадиону Динамо у Грозном. Том приликом у бомбашком нападу убијени су председник Чеченије Кадилов и председник државног савета Чеченије Исхаиев, а тешко је рањен руски генерал Баранов (Осмаев, 2009; Гуров, 2011; Трапара, 2020).

Овај догађај на тренутак је стварно довео до погоршања ситуације, Чеченски лидер којем су руси највише веровали је мртав, а његов син, Рамазан Кадилов, иако најутицајнија личност у Чеченији, није имао довољно година старости да у складу са уставом преузме очеву функцију председника. Иако му је функција председника нуђена и од стране Чечена и од стране Руса, Кадилов се противио кршењу устава и није прихватио функцију. Одмах након атентата, за привременог председника постављен је дотадашњи премијер Чеченије Абрамов, а на председничким изборима одржаним 29. августа 2004. године победу је однео руски фаворит Алу Алханов, министар унутрашњих послова Чеченије и блиски сарадник погинулог Кадилова. Иако је Алханов имао званично највишу функцију у републици и највећу моћ одлучивања, у пракси је сва моћ била концентрисана око Рамазана Кадилова, који ће узети активнију улогу у борби против терориста и 2007. године, по испуњењу услова из Устава, званично постати и председник Чеченије (Осмаев, 2009; Трапара, 2020).

Паралелено са дешавањима у Чеченији, терористи су изводили нападе и на остале области Русије. Први већи терористички напад који је изазвао велику медијску пажњу догодио се у августу 2000 године, када се разнео бомбаш самоубица у подземном пролазу близу Московске метро станице, убивши 13 и ранивши 100 људи. Такође, током 2000. године на више локација у Русији, посебно у Ставропољском крају, извршени су терористички, најчешће бомбашки, напади који су изазивали велике цивилне жртве, а у новембру 2000. године отет је и цивилни авион који је ишао из Махачкале у Москву, којег је терориста преусмерио у Израел, где се и предао локалним властима. Терористички напади настављени су и током 2001. године и било их је више него претходне године. Методе су поново углавном била места окупљања већег броја цивила, пијаце и зграде државних органа, а мета је у фебруару 2001. године био и московски метро. Такође, напади су настављени и у наредним годинама а значајнији

напади током 2002. године десили су се у граду Каспијску 9. маја када је експлодирала бомба на градском тргу и у Московском позоришту Дубровка 26. октобра, у којем се налазило скоро 1000 људи од којих је 129 погинуло, већински услед тровања гасом који је наменски пуштен да успава терористе, како би били ефикасно елиминисани. За напад у Дубровки, који је изазвао негодовање јавности због лоше изведене акције али и показао одлучност у борби против терориста, одговорност је преузео Шамил Бесајев. Током 2003. године десио се 561 терористички напад на територији Русије, што је дупло више него претходне године. Такође, подаци из 2003. указују на постојање 10 великих терористичких организација распоређених у реону северног Кавказа. Иако делује да се ситуација погоршава, Руске безбедносне снаге активно су радиле на елиминисању терориста посебно циљајући истакнуте лидере који имају потенцијал да организују и регрутују борце, па је тако у једној акцији Федералне службе безбедности током 2002. године убијен један од најцењенијих вођа терориста у Русији – Емир Хатаб (Гуров, 2011; Осмаев, 2009).

Појачано ангажовање снага безбедности Русије на уклањању терористичких група постепено је почело да даје резултате и 2004. године забележено је 265 терористичких напада, што је скоро дупло мање него у 2003. години. Ипак, 2004. године десио се већ поменути напад на стадиону Динамо у Грозном, а током ове године десио се и најмонструознији терористички напад изведен од стране чеченских терориста у Беслану, Северној Осетији. У овом граду је 1. септембра нападнута основна школа у којој се одржавала манифестација поводом првог дана школе. Терористи су држали таоце 3 дана и покушавали да преговарају, након чега је уследио напад руских снага безбедности које су елиминисале терористе. Током овог напада погинуло је преко 330 људи, већином деце, а одговорност за овај напад преузео је Шамил Бесајев. Напад у Беслану ујединио је јавност Русије која је захтевала озбиљније ангажовање снага безбедности у борби против терориста. Такође, овај терористички напад, изведен по истом сценарију као и напад у Буђоновску 1995. године, показао је да је у Русији дошло до великих промена и да Владимир Путин не жели да испуњава захтеве терориста као његов претходник Јељцин. Шта више, Путинова реакција била је потпуно супротна, одмах су појачане противтерористичке активности у јужном федералном округу што је довело до тога да је 8. марта 2005. убијен Аслан Масхадов, чиме је драстично смањен морал побуњеника, а и мирно цивилно становништво Чеченије које је Масхадова сматрало и даље легитимним председником

сада се постепено удаљавало од идеје обнове Ичкерије. Масхадова замењује Абдул Садулајев који ће бити ликвидираан у јуну 2006. године. Такође, важно је напоменути да након 2004. године терористи све мање бирају цивиле као мете и углавном се фокусирају на представнике власти и снаге безбедности у јужном федералном округу. Дефинитивну прекретницу у борби против терориста обележила су три догађаја. Први се десио 10. јула 2006. године када је у специјалној операцији у Ингушетији убијен Шамил Бесајев, најпознатији чеченски војсковођа и касније терориста. Његова смрт значајно је утицала на остале терористе и умањила њихов морал и капацитете да спроведу опасније акције, поготово што је током претходног месеца убијен и Садулајев. Други догађај десио се 7. октобра 2007. године када је Доку Умаров, председник независне Чеченске републике Ичкерије након смрти Садулајева, формирао Кавкаски емират. Формирању емирата претходило је расформирање независне чеченске републике што значи да је од тог дана уклоњен национални мотив који је мобилисао Чечене на сепаратизам и касније у мањој мери на тероризам. Кавкаски емират, како је нагласио Умаров, своју борбу заснива на религијским мотивима и бори се против свих држава које се боре против муслимана. Тим чином је чеченски сепаратистички покрет престао да постоји. Трећи догађај који ће дефинитивно означити крај сепаратизма у Чеченији јесте одлука власти у Русији да 16. априла 2009. године, на молбу Рамазана Кадирова, прогласи крај противтерористичке операције. Овим чином је Чеченија потпуно интегрисана у састав Руске федерације и даља борба против тероризма водила се као и у осталим субјектима федерације, а уследило је и драстично смањење броја руских војника на територији Чеченије. И на крају, током 2013. године убијен је и последњи истакнути чеченски лидер, Доку Умаров, чије су терористичке активности у периоду од 2007. до 2013. године биле многобројне али без већег успеха (Гуров, 2011; Осмаев, 2009; Трапара, 2020, Жељски, 2015).

7.2. Обнова Чеченије

Први чеченски рат и војна фаза антитерористичке операције уништиле су комплетну чеченску економију и већину урбаних стамбених насеља. Поред тога, током деведесетих година у Чеченији није функционисао образовни систем па је већина младих који су постали радно способни након повратка руске државе на територију Чеченије била неписмена и спремана за рат и криминал, а не за рад у модерним предузећима. Додатни проблем је представљала и чињеница да су током Совјетског Савеза већину висококвалификоване радне снаге у Чеченији чинили Руси

који су током ратова протерани. Ипак, свесни да повећањем животног стандарда Чечена и обнављањем уништене инфраструктуре и економије долази и до постепене интеграције и пацификације цивила, Руска федерација почиње да улаже велике количине новца у разорену републику. Овај процес праћен је строгим контролом новчаних токова како би они били правилно искоришћени. Према подацима, уништено је око 154 000 стамбених објеката и сва предузећа из совјетског периода, а и еколошка и здравствена ситуација је била изузетно лоша. Скоро 40% територије Чеченије је проглашено зоном са еколошки неповољном ситуацијом и здравствени систем није био довољно развијен, а постојао је велики број Чечена којима је потребна стална медицинска помоћ. Поред ових недостатака, и нова власт Чеченије је успоравала интеграцију Чечена трудећи се да задржи традиционалне вредности и спречи продор руске либералније културе. Што се тиче економије, Руси су фокус ставили на обнову нафтне индустрије која би могла да омогући приходе Чеченској Републици и тиме смањи њену зависност од донација из федералног буџета, а у ту сврху је креирано ново нафтно предузеће које је постепено почињало да даје резултате, али испод очекиваних. Такође, и остале гране индустрије које су традиционално биле заступљене у ЧИАССР су почеле да се поново отварају, као и мали бизниси, али све то недовољно и јако споро. Такође, током формирања институција радило се и на обнови здравства, смањењу еколошке катастрофе и развоју новог социјалног програма. Ипак, главни фокус од доласка Ахмеда Кадирова на власт је обнова стамбених насеља, посебно престонице Грозног. Руске власти предлагале су да се изгради комплетно нови град у близини Грозног и са мањим капацитетима, али је на инсистирање Кадилова тај план одбачен. Обнова Грозног започета је постепено још 2000. године и планирано је да последице рата морају бити елиминисане до 2010. године (Розин и Сушји, 2011; Хизриев, 2010; Решиев, 2007; Осмаев, 2009; Положихина, 2011).

Иако наведени програми обнове јесу давали неке позитивне резултате, Чеченија је ипак била далеко најзаосталији субјект Руске Федерације. Подаци из 2009. године указују да је у Чеченији 143.000 људи било запослено док је око 299.000 људи било на списку незапослених, а половина од овог броја је примала накнаду за незапослене. Отежавајућа околност је, као што је већ поменуто, велики број неписмених и неквалификованих радника, а подаци из 2009. године указују да и даље око 40% младих Чечена не заврши основно образовање. Такође, број малих бизниса по глави становника је био четири пута мањи од руског просека, а и исламски економски систем настао из Шеријата, којег се придржавају

неки Чеченски бизнисмени, не уклапа се у потпуности са капиталистичким системом те успорава напредак. Све ово заједно са корупцијом, криминалом и тероризмом Чеченију је квалификовало да 2009. године добије инвестициони рејтинг 3D, што значи да постоји низак потенцијал и екстремни ризик за инвестирање. С обзиром да не нема сопствени извор финансирања, Чеченија већину финансијских средстава добија из федералног буџета, према подацима из 2007. године око 90% буџета. Ипак, један циљ је успешно остварен, велика насељена места, Грозни, Гудермес, Аргун и други већи градови су потпуно обновљени до 2010. године, иако је било проблема са финансијским одштетама за уништене стамбене објекте јер нису биле довољно велике (Положихина, 2011; Розин и Сушји, 2011; Рашиев, 2007).

Оно што још треба напоменути, а тиче се обнове и интеграције Чеченије у Руску федерацију јесте и улога Кадирових у овим процесима. Преузевши улогу најмоћнијег и најутицајнијег Чечена од свог оца, Рамазан преузима и обавезе према Русији. Пре свега, Кадирови су имали задатак да формирају безбедносне структуре лојалне Русији и да елиминишу све преостале сепаратисте и терористе на територији Чеченије, што је и учињено кроз укључивање сепаратиста у проруске оружане формације и физичко елиминисање оних који су се противили томе. Други велики задатак односио се на обнову републике и контролу потрошње новца на исту, што је такође и поред велике корупције успешно урађено, захваљујући великом ауторитету Кадирових који је успео да окупи све Чеченске кланове око себе. Такође, поред обнове стамбених насеља, подразумевало се и да се обнове сви важни друштвени системи, као што су здравствени и образовни, а посебан циљ је био економски опоравак који је најтеже оствариван. Један од великих задатака Кадирових био је и обнављање политичких институција и успостављање закона на територији Чеченије према упутствима из Москве, са циљем успешне интеграције у Руску федерацију. Тај циљ је такође успешно остварен и допринео је јачању веза између Чеченије и остатка Русије. Међутим, овај посао Кадирови нису обављали због идеала, већ из интереса. Резултат њиховог ангажовања на страни Русије допринео је посебном статусу ове породице. Рамазан Кадиров, као неоспорни ауторитет, Чеченијом управља диктаторски и често доноси одлуке без консултација и са Чеченима и са Русима, уклањајући при том своје политичке опоненте ван закона. Поред добијених привилегија, своје услуге су изузетно добро наплатили и тиме стекли огромно богатство. Руска страна толерише ванзаконске поступке Кадирова јер преко ове породице успешно држи Чеченију мирном и у

оквиру своје државе. Такође, Чечени поштују ауторитет Кадирових и осећају бољитак настао у периоду од 2000. до 2009. године те нису више склони масовним побунама, а повлачење већине руских војника након завршетка противтерористичке операције 16. априла 2009. године додатно је допринео међунационалном поверењу (Марков, 2007; Трапара, 2020).

Иако је деловао као немогућ процес, Руска Федерација је успела да реинтегрише Чеченију у свој правно-политички поредак и ефикасно пацификује Чеченско становништво. Током оба чеченска рата погинуо је велики број и чечена и руса, што као резултат има продубљивање међунационалне мржње. Међутим, нова власт у Русији на челу са Владимиром Путином одлучила је да не понавља грешке својих претходника, већ да учи из њих и из сопствених историјских извора о Руско-Чеченским односима.

Ово проучавање историје посебно ће допринети развоју ситуације и успеху Руса у Чеченији јер су уочени неки ранији успешни механизми за сузбијање чеченског сепаратизма. С тим у вези, Русија је активно трагала за лидером који има велики ауторитет у Чеченији и који је спреман на сарадњу. Такође, ради лакшег војног освајања било је потребно сагледати међучеченске односе и њихове поделе, а затим одабрати најкориснију страну у сукобу и пружити јој подршку. Након тога, уследила је елиминација лидера побуњених Чечена и стварање негативне слике о њима, и на крају се кроз давање широке аутономије, побољшање животног стандарда, описмењавање и кроз продор руске културе становништво Чеченије пацификовало и интегрисало у Руско друштво.

Овај процес био је врло спор и захтевао је велике жртве и материјалне трошкове, али је био веома значајан за регионалну стабилност и статус Русије као велике силе, па се њему приступило веома озбиљно. Резултат добијен овим процесом је већински позитиван, али постоје проблеми који до 2009. године нису решени и који имају потенцијал да пониште све успехе које су постигли Руси. Пре свега, лоша економска ситуација, криминал, корупција и велики број необразованих и незапослених Чечена представљају погодно тле за стварање побуна и поновно јављање сепаратистичких покрета. Такође, ослањање на само једног лидера коме су дате специјалне привилегије и који има апсолутну контролу над читавом Чеченијом може да произведе контраефекат уколико би дошло до сукоба између власти у Русији и тог лидера. Ипак, ако се посматра период пре завршетка противтерористичке операције до ових потенцијалних сукоба није дошло и аутори наведени у овом поглављу углавном су сагласни да је

чеченски сепаратизам успешно сузбијен и да су чечени антиратно расположени, због великих страдања и огромне материјалне штете настале током деведестих година 20. века.

8. ЗАКЉУЧАК

На основу онога што је изнето у овом историјском прегледу руско-чеченских односа, може се уочити да су Чечени кроз историју углавном формирали сепаратистичке покрете само у специфичним условима у којима су се налазила оба народа, и руски и чеченски. Пре свега, треба истаћи да сарадња ова два народа траје више од 1000 година те да су постојали добри међуетнички односи све до Кавкаског рата из 19. века, када долази до смене добрих и лоших односа. Након овог сукоба, Чеченија постаје део Русије и од тада може да се прати историја чеченског сепаратизма.

8.1. Одговор на хипотезе

Опште хипотезе:

- **Што је боље познавање историје односа између две различите друштвене заједнице које живе на истој територији то су веће шансе за правилно идентификовање потенцијалних узрока који могу довести до појаве сепаратизма;**

У овом раду јасно је приказано да историја односа две друштвене заједнице, Руса и Чечена, који живе на истој територији, у оквиру Русије, помаже у правилном идентификовању потенцијалних узрока чеченског сепаратизма, јер је могуће идентификовати основне узроке чеченског сепаратизма кроз историју. То се може видети и кроз односе између чеченских представника и Јелџиновог режима у Русији, који је занемаривао историју руско-чеченских односа и тиме погоршао ситуацију, као и кроз односе чеченских представника и Путиновог режима, који је познавао историју руско-чеченских односа и успео да у потпуности елиминише сепаратизам у Чеченији. Међутим да би се ова хипотеза сматрала тачном потребно је да буде тестирана и на другим сепаратистичким покретима, јер је познато да не постоје два иста случаја сепаратизма.

- **Анализом историје сукоба између две друштвене заједнице се може предвидети понашање сепаратистичког покрета у потенцијалном сукобу и пронаћи механизми за сузбијање истог.**

Анализом сукоба између Чечена и Руса може се закључити да постоје нека понашања која би се могла предвидети, али с обзиром да се друштва временом мењају и да чак и код Чечена постоје промене у понашању, посебно захваљујући утицају других држава/интересних група, ова хипотеза се може одбцити као нетачна.

Специфичне хипотезе:

- **Главни узрок који доводи до појаве сепаратизма у Чеченији је слабост руске државе;**

Слабост руске државе јесте главни узрок који доводи до појаве чеченског сепаратизма. Даље ће у раду бити идентификовани и остали значајни узроци појаве чеченског сепаратизма, али се они не могу сматрати главнима јер су Чечени живели мирно у оквиру Русије и са појавом тих узрока, чекајући да руска држава ослаби довољно да не може да предузме адекватне мере заштите.

Детаљна објашњења за наредне три хипотезе налазе се у даљем тексту у одликама чеченског сепаратизма.

- **Ако не постоји утицајан чеченски лидер способан да окупи сва чеченска племена, а који заступа идеју сепаратизма, онда неће доћи ни до појаве масовног чеченског сепаратистичког покрета;**

Ова хипотеза је тачна, чак и постојање истакнутог лидера који окупља сва чеченска племена не значи аутоматски и појаву сепаратизма. Пример за то је Рамазан Кадилов који има контролу над свим чеченским племенима али не заступа идеје сепаратизма.

- **Што су бољи услови за очување чеченске традиције и културе, то је мањи отпор Чечена према Руској држави.**

Кроз анализу чеченске историје може се закључити да је ова хипотеза тачна. Чечени су кроз историју показали спремност на суживот са русима али само уз обострано уважавање посебности у традицији и култури.

- **Чеченски сепаратистички покрет у првом и другом чеченском рату је терористички покрет.**

Ову хипотезу је нетачна. Разлог за то лежи у чињеници да терористичке методе борбе, изузев неколико случајева, нису примењивали сепаратисти већ дихадисти који одбацију идеје нације.

8.2. Одлике чеченског сепаратизма

Први сепаратистички покрет на територији Чеченије настао је у већ поменутом Кавкаском рату и већ се у њему могу видети изузетно важни узроци настанка сепаратизма и особине које ће Чечени испољавати и у наредним сепаратистичким побунама против Русије. Следећи сепаратистички покрет настао је током грађанског рата између ројалиста и большевика, али је био много слабији од претходног. Први масовни чеченски сепаратистички покрет појавиће се у току другог светског рата и указаће чеченима на значај јединства у остварењу циљева. Последњи сепаратистички покрет, у раду детаљније описан, формиран је у последњој деценији 20. века и то под сличним узроцима и функционисао слично као и претходни сепаратистички покрети у Чеченији, што говори о значају утицаја историјског наслеђа на обрасце понашања једне етничке групе.

Узроци Чеченског сепаратизма

Који су то узроци који Чечене наводе на сепаратизам? Наравно да их има много и да су кроз историју неки модификовани и неки изостајали, али се јасно могу идентификовати они који су оставили највећи утицај на формирање сепаратистичких покрета у Чеченији. Идентификовани су следећи узроци:

- Слабост руске државе, услед неповољних околности, у толикој мери да она не може да адекватно одреагује на појаву сепаратизма.

Изузев Кавкаског рата, овај мотив је био доминантан у свим сепаратистичким побунама Чечена. Током грађанског рата, руско друштво је било подељено на две идеологије и водило тежак и исцрпљујући братоубилачки рат, што је склањало фокус са потенцијалних побуна на Кавказу. Такође, током другог светског рата се очекивала победа нациста и изостанак веће реакције Совјетског савеза услед борби на источном фронту, а ни последњи сепаратистички покрет није формиран све до колапса Совјетског савеза, што је драстично ослабило Русију.

- Неповољна економска ситуација.

Овај узрок је најочљивији и највећи покретач на побуне Чечена још од Кавкаског рата, када су у Чеченију уведене контрола трговине и порези. Током грађанског рата и након доласка комуниста на власт Чечени су због совјетске економске политике, посебно аграрне, организовали велики број побуна уз огромне жртве, а ово ће резултирати и сепаратизмом у другом светском рату, када се појавило још неколико важних услова. Такође, овај

узрок је и један од главних када је у питању појава чеченског сепаратизма деведесетих, због лоше политике СССР која је довела до колапса економије и појаве сиромаштва и незапослености.

- Угрожавање опстанка чеченске културе и традиције уз наметање руског/совјетског начина живота и њихових закона.

Руси су још током Кавкаског рата увидели да наметање културе и закона Чеченима изазива њихов жесток отпор, али су Совјети занемарили ову чињеницу и оружаном силом сузбијали сваки отпор, подстичући дискриминацију Чечена и стварајући при том негативну слику о њима код других народа, што ће допринети међуетничким сукобима и бити један од узрока појаве сепаратизма крајем 20. века.

- Постојање истакнутог чеченског лидера који може да окупи Чечене без обзира на племенску припадност.

Изузев сепаратистичког покрета у грађанском рату, сви чеченски сепаратистички покрети имали су снажног лидера који је уједињавао Чечене без обзира на њихову кланску поделу, почевши од Имама Шамила до Джохара Дудаева. Без јаког лидера, Чечени нису у могућности да одрже јединство на дужи временски период.

- Постојање помоћи и подршке у борби од стране других држава.

Улога помагача чеченског сепаратизма увек је припадала руским непријатељима који су имали интересе у региону Кавказа, што су Чечени вешто користили да спроводе своје идеје. Традиционално, Чечене су помагали муслимани из региона, посебно туркијски народи на челу са Турском, али је и помоћ западних земаља од почетка двадесетог века била врло интензивна, посебно од периода настанка Совјетског савеза.

- Покушаји ширења Хришћанства/атеизма и сузбијање Ислама.

У Русији је кроз историју живело и тренутно живи много етничких заједница које су доминантно Исламске вероисповести. Иако је у једном периоду историје Руска империја покушавала да са културом прошири и Хришћанство, од ове идеје се одустало због појаве отпора, у којем су се управо истицали Чечени. Ипак, са појавом Совјетског савеза долази и до насилног сузбијања Ислама, посебно међу озлоглашеним Чеченима, што ће допринети да овај узрок поново буде актуелан током сепаратизма у другом светском рату и током сепаратизма деведесетих.

Као што је већ речено, овде набројани узроци нису једини, али су кроз историју били највећи покретачи чеченског сепаратизма.

Специфични обрасци понашања Чечена и начин борбе сепаратиста

Оно што се такође може уочити током проучавања историје руско-чеченских односа јесу и специфични обрасци понашања које су испољавали Чечени у свим њиховим сепаратистичким борбама. Овде ће бити истакнути најутицајнији.

- Постојање племенске поделе.

Иако је већина народа одавно престала да се дели на племена, то за Чечене није био случај, па је из тог разлога у свим чеченским сепаратистичким побунама неслагање између племена доводило до унутарчеченских сукоба, који су значајно олакшавали посао руској/совјетској војсци која је те побуне сузбијала, посебно захваљујући племенима која су прелазила на руску/совјетску страну. Такође, чеченска склоност ка поделама утицала је и на последњи руско-чеченски сукоб у којем је дошло до још једне поделе, али овог пута на религијској основи.

- Превелико ослањање на најутицајнијег лидера због непостојања историјске чеченске државе са јасном хијерархијом.

Кроз своју историју, Чечени нису имали своју независну државу која је укључивала све Чечене и углавном су формирали слабе племенске савезе у којима нису била сва племена. Такође, јачи племенски савези су се формирали око истакнутих лидера и углавном су зависили од њиховог ауторитета. Овај податак представљао је отежавајућу околност за формирање независне Чеченске републике Ичкерије јер је Дудаев покушао да избегне традиционални племенски систем и изгради модерну секуларну републику по узору на европске државе. Поред тога, кроз чеченску историју се може уочити и то да губитак истакнутог вође врло брзо доводи до разједињења Чечена и драстичног смањења шанси за отпор Русији, која је ову чињеницу успешно искористила у сваком сукобу са Чеченима.

- Герилски начин ратовања и суровост у борби.

Иако се ово не може везати стриктно само за сепаратистичке покрете Чечена због честих оружаних побуна, у њиховој борби је, због географских фактора, углавном била доминантна герилска стратегија ратовања због инфериорнијих људских ресурса и неприпремљености противника на овакву борбу. Такође, због константне доминације противника на бојном пољу Чечени су били врло сурови у борби, покушавајући да тиме деморалишу противника. Герилска стратегија ратовања није изостала ни у последњем сукобу између Чечена и Руса, с

тим да је у оба чеченска рата стратегија деморалисања противника укључивала и тероризам.

- Појава тероризма.

Ова стратегија борбе није виђена код Чечена све до деведесетих година 20. века, што указује на то да је ово нетрадиционални облик борбе за Чечене увезен из других култура, посебно исламских, јер постоје чврсти докази о присуству ал-каиде у Чеченији. Ипак, треба поставити питање, шта се све од активности Чеченског сепаратистичког покрета може сврстати у тероризам. Познато је да је током првог чеченског рата извршено етничко чишћење Руског народа из Чеченије и да су током постојања независне Чеченије вршене отмице за које су тражени откупи, са неколико изузетака када су циљано убијани и отети високи званичници Руске федерације. Ако искључимо поменуте изузетке и два велика терористичка напада Бесајева и Радужева, остале активности Чеченских бораца више личе на криминалне активности и ратне злочине него на тероризам. Такође, током другог чеченског рата, без обзира на руско поистовећавање тероризма са сепаратизмом у Чеченији, може се уочити да део сепаратиста који се бори на страни традиционалног Чеченског ислама не практикује извођење терористичких напада. То значи да је тероризам спровођен само од дела сепаратиста који се боре за вехабије, а њих мотивише Џихад. Ако се узме у обзир да Ислам негира постојање нације и да Џихад не таргетира нације у својој борби, може се рећи да терористи нису чеченски сепаратисти већ нека врста исламских сепаратиста, без обзира што је део државног врха Ичкерије након војног пораза у другом чеченском рату прешао на страну терориста, и даље истичући своје функције у тада већ непостојећој држави.

Мотиви сепаратиста

Поред узрока и начина организовања сепаратистичког покрета (са фокусом на специфична понашања сепаратиста), могу се идентификовати и главни мотиви који су подстицали чеченски народ на сепаратизам и борбу против Руса. Најдоминантнији мотиви су:

- Религија

Ако је потребно издвојити један мотив који ће сигурно мобилисати Чечене, онда ће то сигурно бити религија. Чињеница је да Чечени због племенских подела често имају унутаретничке сукобе, али још од Имама Шамила и Кавкаског рата се може уочити да религија има примат када су у питању интереси племена и углавном у току сукоба има снагу да окупи Чечене без обзира на племенску припадност. Овај мотив науспешно је

коришћен и током последњег сукоба деведесетих година 20. века из разлога што су се појавила два различита исламска учења која ће изазвати контраефекат, поделиће Чечене на две супростављене стране. Такође треба истаћи и значај религије за формирање идентитета Чечена и њихово резонување ко је непријатељ а ко је пријатељ, с обзиром да су руси друге конфесије, а да су им кроз историју углавном савезници били Муслимани.

- Национална припадност и тежња за независном државом

Овај мотив се не може пронаћи у сукобима пре другог светског рата из разлога што је руска политика на Кавказу подразумевала интеграцију Чечена у руско друштво постепено и кроз сузбијање чеченског идентитета, па се у грађанском рату између бољшевика и ројалиста може видети да су Чечени радије бирали једну од ове две сукобљене стране него њихов сепаратистички покрет за стварање независне Горске републике. Међутим, репресивни режим Совјетског савеза изазваће отпор Чечена и створити идентитетску повезаност између племена што ће довести до етничког сепаратизма у другом светском рату. Депортацијом Чечена, дискриминацијом и описмењавањем формирана је Чеченска националност и она ће бити главни покретач сепаратизма током формирања Чеченске републике Ичкерије, све до смрти Дудаева и истицања религије као главног сепаратистичког мотива.

- Неповољна економска ситуација

Као што је већ речено, неповољна економска ситуација подстиче грађанске немире без обзира на националну припадност, а ови немири се често користе за промоцију сепаратистичких идеја и као мобилишући мотив сепаратистичких покрета, а то је у Чеченији од њене интеграције у Русију редовна појава.

- Тежња за очувањем традиције

Овај мотив посебно се истиче након доласка Совјетског Савеза, с обзиром да је у Руској империји постојала одређена врста аутономије коју су Чечени имали, а која им је омогућавала делимично очување традиције. Након другог светског рата, депортације Чечена у централну азију и изузетно велике дискриминације након њиховог повратка на Кавказ, код Чечена је развијена свест о намери совјетске/руске државе да им уништи идентитет. Овакву ситуацију ће искористити чеченски сепаратистички лидери и, кроз нетачно поистовећавање руске политике са совјетском, мотивисати Чеченски народ за сепаратистичку борбу.

Руски начин борбе против Чеченског сепаратизма

Оно што на шта је још стављен фокус у овом раду јесте и идентификовање механизма које је користила Руска Федерација у борби против Чеченског сепаратизма.

Оно што треба прво истаћи јесте да се руска борба против чеченског сепаратизма може поделити у на две различите стратегије борбе. Прва стратегија примењивала се у периоду од 1992. до 1999. године, а након тога друга од 1999. па до 2009. године. Разлог за ово јесте чињеница да је дошло до промене власти у Русији, а она је подразумевала комплетну промену сагледавања Чеченског проблема.

Прву стратегију борбе против сепаратизма у Чеченији, за време председника Бориса Јељцина, одликовале су следеће карактеристике:

- Одбијање преговора са Чеченима и непознавање историје руско-чеченских односа

Ставом да су Чечени недостојни да буду равноправни преговарачи са Русијом, власт у Москви допринела је даљој дестабилизацији односа и пропустила прилику да мирним путем реши сукоб. Ослањање на совјетски начин вођења политике према Чеченима, који је подразумевао дискриминацију и употребу снага безбедности ради гушења побуна, није био могућ у новој Руској држави, како због покренутих демократских процеса тако и због колапса економије и много слабијих снага безбедности. Међутим, и поред оваквог стања други приступи проблему нису ни разматрани.

- Велика корупција и заступање личних интереса

Оно што се константно истиче као мана обе сукобљене стране јесте корупција, у толикој мери раширена да су и чеченски и руски функционери, зарад личних интереса, често сарађивали без обзира на сукоб, и тиме често наносили штету сопственој страни у сукобу.

- Лоша процена спремности Чечена на борбу

Самоувереност војног врха Руске Федерације, који је игнорисао доступне податке о чеченској спремности на борбу и потцењивао њихове снаге, довешће до непотребне смрти великог броја руских војника. Њихова процена да ће савладати Чечене за три дана показала је само колико се неозбиљно приступало проблему чеченског сепаратизма, чак и у војсци.

- Покушај решавања проблема војним путем, без квалитетне припреме војске, војне команде и логистике, уз слабу подршку Руске јавности и без конкретног плана како повратити поверење Чечена у руске институције.

Као што је већ речено, лични интереси функционера стављани су изнад националних, па је тако Борис Јељцин из жеље да решавањем Чеченског сукоба побољша свој политички рејтинг и осигура своју позицију председника, отпочео први чеченски рат без адекватне припреме војске, уз лоше процене чеченског отпора и уз слабу подршку јавности. Такође, покушај да се на територији Чеченије под контролом Русије успостави цивилна власт састављена од Чечена није давао добре резултате, што поново говори о лошим и брзоплетим одлукама које је доносила администрација Бориса Јељцина. Такође, лоша економија и слаба подршка војсци од стране руског јавног мњења довели су до лоше снабдевености руске војске и изузетно ниског морала војника, што ће утицати на исход сукоба.

Резултат овакве стратегије је повлачење Руске војске из Чеченије, уз слабљење њеног међународног угледа и уз креирање потенцијалне опасности да се сепаратизам преошири на друге области Русије.

За разлику од Јељцинове стратегије, Путинова стратегија је настојала да отклони грешке уочене у током првог чеченског рата. Јасно се може видети да је нова руска власт своју стратегију борбе против сепаратизма базирала на историји руско-чеченских односа уз уважавање Чеченске посебности кроз гарантовање аутономије. Овај став се може оправдати следећим потезима које је предузела Путинова влада:

- Избегавање термина рат и војни сукоб уз инсистирање да се оружани сукоб окарактерише као противтерористичка операција. Ово ће допринети формирању другачијег става код руског јавног мњења, које ће подржати ову војну операцију. Такође, и Чечени ће другачије посматрати овај сукоб од претходног, с обзиром да руска страна истиче да се не бори директно против Чечена него против терориста и бандита, указујући да ту не сврстава само Чечене.
- Проналажење лидера који је спреман на сарадњу са Русијом, а који ужива велики ауторитет међу Чеченима, као и формирање цивилне власти која ће бити потчињена њему, а којој ће Чечени веровати.
- Подстицање међучеченског сукоба и помоћ страни која је Русима од највеће користи.

- Боља припремљеност, опремљеност и организованост руске војске и добра процена чеченских снага пре почетка сукоба.
- Давање широке аутономије која ће омогућити Чеченима очување традиције и религије, али у оквиру Руске федерације и њених закона.
- Константно инвестирање огромних финансијских средстава у Чеченију са циљем обнове њене инфраструктуре и економије.
- Елиминисање свих Чеченских лидера који имају потенцијал да изазову побуне и који одбијају да пређу на Руску страну.

Резултат ове стратегије је потпуно сузбијање Чеченског сепаратизма и реинтеграција Чеченије у састав Руске федерације. Ако се пажљиво погледа, може се видети да је нова власт Русије, предвођена Путином, само модификовала већ коришћене методе сузбијања сепаратизма из периода Руске империје, тако да се оне могу применити у модерним условима.

Остаје питање до када ће Чечени бити лојални Русији, с обзиром да се у делу историје који прати Чечене у Руској држави може видети смена сукоба и мирног суживота, у зависности од снаге Русије у датом тренутку. Такође, питање је шта ће се дешавати у будућности, када Рамазан Кадиров више не буде лидер Чеченије, да ли ће га успешно заменити нови лидер или ће поново доћи до подела између Чечена и нових сукоба праћених сепаратистичким идејама. Оно што је сигурно јесте да ће Русија увек моћи да се ослони на историјске изворе приликом тражења решења за сукоб са Чеченима.

9. ЛИТЕРАТУРА

- Абдулвахабова, Б. Б. А. (2019). Некоторые тенденции в социально-экономической и культурной жизни Грозного в первой четверти XX века. *История, археология и этнография Кавказа*, 15(1), 57-61.
- Абдулвахабова, Б. А., & Гаджиева, Ф. Г. (2021). Социально-экономическое развитие Чечни в период Первой мировой войны. *Вестник Дагестанского государственного университета. Серия 2: Гуманитарные науки*, 36(3), 31-36.
- Аблажей, Н. Н. (2022). МЕЖДУ ССЫЛКОЙ И РЕПАТРИАЦИЕЙ: ВАЙНАХИ И ХРУЩЕВСКАЯ" ОТТЕПЕЛЬ". *Исторический курьер*, (6 (26)), 251-276.
- Акаев, В. Х. (2010). Религиозно-политические особенности «северокавказского ваххабизма» и конфликт с суфизмом. *Исламоведение*, (4), 4-17.
- Акаев, В. (2014). Религиозно-политические элиты на Северном Кавказе: факторы формирования, идеологические противоречия и практическое противоборство. *Центральная Азия и Кавказ*, 17(1), 89-102.
- Алтириева, Л. Б. (2021). К ВОПРОСУ О ТРУДНОСТЯХ РАЗМЕЩЕНИЯ ДЕПОРТИРОВАННЫХ ЧЕЧЕНЦЕВ В РЕСПУБЛИКАХ СРЕДНЕЙ АЗИИ (1944-1953 ГГ.). *Современная научная мысль*, (4), 111-114.
- Александров, А. А. (2011). Формирование и принятие политического решения о вводе российских войск в Чечню (1992-1994 годы). *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения*, 11(1), 60-64.
- Александров, А. А. (2012). Возникновение и развитие «Чеченской проблемы» в конце XX в. в России. *Историческая и социально-образовательная мысль*, (6), 17-19.
- Анников, С. П. (2010). Структура власти Чеченской Республики в системе российского федерализма: к проблеме взаимоотношений центра и региона (1999-2001 годы). *Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки*, (1), 19-23.
- Арляпова, Е. С. (2013). Ислам как источник легитимации и консолидации власти в Чеченской Республике. *Политическая наука*, (2), 177-192.
- Вачагаев, М. (2009). Реабилитация народов Северного Кавказа: основные проблемы чеченцев и ингушей в период с 1957-го до начала 1990-х годов. *Кавказ и глобализация*, 3(1), 164-173.
- Вдовин, А. И. (2005). Национальные измерения победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов. *Вестник Рязанского государственного университета им. С.А. Есенина*, (1 (11)), 33-54.
- Гапуров, Ш. А., Бугаев, А. М., Магомаев, В. Х., & Черноус, В. В. (2016). Цивилизационная роль России на Северном Кавказе (на примере российско-чеченских отношений). *Научная мысль Кавказа*, (2 (86)), 5-13.

- Горюшина, Е. М. (2020). Антропология чеченского внутреннего вооруженного конфликта: демографические потери. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология*, 3 (264), 44-51.
- Гуджатуллаев, Р. А. (2015). Сепаратизм и его последствия в условиях этнополитического конфликта. *Ученые записки Казанского университета. Серия Гуманитарные науки*, 157(1), 223-228.
- Гуров, В. А. (2011). Некоторый исторический анализ террористических актов на территории Российской Федерации в период с 1999 по 2008 годы. *Вестник Волжского университета им. ВН Татищева*, (7), 180-185.
- Гуров, В. А. (2021). ПРИМЕНЕНИЕ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В НАВЕДЕНИИ КОНСТИТУЦИОННОГО ПОРЯДКА НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ В ЧЕЧЕНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ В 1994-1995 ГГ. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Исторические науки*, 3(1 (9)), 45-56.
- Дегтярева, Н. А., & Трушин, Д. С. (2022). ЧЕЧЕНСКИЙ ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ 1994-1996 ГГ. *Шаг в науку*, (3), 111-113.
- Дзидзоев, В. Д. (2015). Региональное прочтение репрессивной политики советского государства. *Вестник Владикавказского научного центра*, 15(2), 70-74.
- Димаева, Ф. В., & Демелханов, С. М. (2019). Административно-территориальное обустройство Северного Кавказа с 60-х годов XIX века: проекты, решения, последствия. *International scientific review*, (LXII), 22-34.
- Добрякова, Н. А., & Камбиев, А. М. (2021). К вопросу о горском национальном движении на Тереке и в Дагестане в 1917-1921 гг. *Современная научная мысль*, (6), 88-91.
- Жельски, Р. Б. (2015). Политичко насиље на Северном Кавказу од 1994. до 2009. године. *Универзитет у Београду*.
- Ибрагимов, М. М. (2015). ЧЕЧЕНСКАЯ РЕСПУБЛИКА КАК СУБЪЕКТ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ: ИСТОРИОСОФСКИЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ. *Современная научная мысль*, (3), 79-85.
- Ибрагимов, М. М. (2018). ВЫСЕЛЕНИЕ ЧЕЧЕНЦЕВ И ИНГУШЕЙ: КАК ЭТО БЫЛО. *Современная научная мысль*, (1), 65-71.
- Исакиева, З. С. (2016). К вопросу о реабилитации чеченцев и ингушей (1950-1990-е гг.). *Общество: философия, история, культура*, (5), 75-78.
- Исакиева, З. С. (2021). К вопросу о депортации народов СССР в годы Великой Отечественной войны. *Международный научно-исследовательский журнал*, (7-4 (109)), 172-176.
- Какагасанов, Г. И. (2019). Август-сентябрь 1999 года в Дагестане: хроника военных

событий. *ACTA HISTORICA: труды по историческим и обществоведческим наукам*, 2(1), 11-16.

- Киреев, Р. (2007). Аспекты вооруженной борьбы с этносепаратизмом в Чеченской республике. *Власть*, (5), 23-28.
- Коровин, В. (2009). Сетевая война США против России на примере Чечни. *Россия и мусульманский мир*, (3), 61-70.
- Кульчицкий, П. В. (2018). Метаморфозы советской национальной политики на территории Чечни в середине 1920-1930 гг. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки*, (3), 131-137.
- Липина, С. А. (2008). Республики Северного Кавказа: факторы и особенности регионального развития. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*, (11), 68-74
- Литвинова, Т. Н. (2017). Политическая институционализация и борьба элит на Северном Кавказе в период революций 1917 года и Гражданской войны. *Журнал социологии и социальной антропологии*, 20(4), 154-168.
- Марков, С. (2007). Задачи Рамзана Кадырова. *Россия и мусульманский мир*, (6), 35-38.
- Меликова, С. (2012). Первая российско-чеченская война (1994-1996): источники и факторы этнической мобилизации. *Кавказ и глобализация*, 6(3), 84-93.
- Младеновић, М., Килибарда, З., & Милосављевић, С. (2013). „Постхладноратовске” промене безбедносних и стратешких концепција Руске Федерације”. *Војно дело*, 40-58.
- Мусайханов, С. С. (2009). «Шариатское государство» в реалиях Ичкерии (Чечни). *Социология власти*, (6), 72-80.
- Мусайханов, С. (2011). Исламский фактор в военно-политических процессах Чечни. *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, (3-4), 257-263.
- Мякшев, А. П. (2012). Коллаборационизм на Северном Кавказе: историческая правда или исторический миф?. *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения*, 12(4), 114-117.
- Оболкин, Е. С. (2020). Историография причин распада СССР. *Известия Лаборатории древних технологий*, 16(2 (35)), 201-210.
- Осмаев, А. Д. (2009). О политическом процессе в Чеченской Республике в 2003-2004 годах. *Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки*, (2), 60-63.
- Осмаев, А. Д. (2009). Процесс формирования органов государственной власти Чеченской Республики в 1999-2006 годах. *Вестник Челябинского государственного университета*, (6), 109-114.

- Осмаев, А. Д. (2009). Чеченская республика в 1999-2000 гг.: война и политика. *Новый исторический вестник*, (20).
- Положихина, М. А. (2011). 2011. 03. 068. Идилов И. И. Чечня: от системного кризиса к устойчивому развитию. - М. : Дашков и к, 2010. - 204 с. Социальные и гуманитарные науки: Отечественная и зарубежная литература. Сер. 2, Экономика: Реферативный журнал, (3), 193-199.
- Поляков, Е. М. (2008). Неурегулированные аспекты российско-чеченского конфликта: последствия и проблемы. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*, (2), 180-187.
- Пузырев, К. С. (2010). Сепаратизм как политическое явление. Территория новых возможностей. *Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса*, (3 (7)), 133-143.
- Решиев, С. (2007). Россия: степень влияния политики федерального Центра на вектор развития Чеченской республики. *Центральная Азия и Кавказ*, (5 (53)), 158-164.
- Розин, М. Д., & Суций, С. Я. (2011). Реалии и перспективы чеченской республики экспертный анализ и моделирование ситуации. *Инженерный вестник Дона*, 17(3), 442-454.
- Савенко, Г. П. (2007). Религиозный фактор и его роль в обосновании террористической деятельности на Северном Кавказе: исторический опыт и современная практика. *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика*, 4(8), 108-113.
- Салихова, Л. Б. (2020). К СОБЫТИЯМ АВГУСТА-СЕНТЯБРЯ 1999 г. В ДАГЕСТАНЕ. *АСТА HISTORICA: Труды по историческим и обществоведческим наукам*, 3(1), 17-24.
- Селентьева, Д. О., Сорокина, Е. В., Сурина, В. А., Черкасова, Е. А., & Устинова, Д. Ф. (2018). Внедрение принципов традиционного исламского управления в современной Чеченской республике: причины и последствия. *Международный журнал гуманитарных и естественных наук*, (11-2), 117-121.
- Тарасова, Е. А., & Шашонков, П. А. (2020). Полиэтнические республики России в начале 1990-х гг.: третий этап «парада суверенитетов». *Russian Colonial Studies*, (1 (5)), 112-141.
- Тимаралиева, А. В. (2021). Коллективизация и раскулачивание в Чечне в 1920-1930-е гг. *Genesis: исторические исследования*, (8), 45-54.
- Тишков, В. (2008). Этнография чеченской войны. *Россия и мусульманский мир*, (3), 63-81.
- Торшилова, О. А. (2010). Органы внутренних дел в борьбе с бандитизмом в годы Великой Отечественной войны. *Ойкумена. Регионоведческие исследования*, (2 (13)),

- Тумаков, Д. В. (2021). Политика сепаратистского режима Чечни по отношению к войне в Дагестане в августе-сентябре 1999 года. *Самарский научный вестник*, 10(1), 258-264.
- Турицын, И. В. (2013). К вопросу о характере Кавказской войны. *Современная научная мысль*, (5), 5-21.
- Урцмиханов, З. С. (2012). Общий и криминологический анализ событий на Северном Кавказе в период с 1991 по 2004 годы. *На пути к гражданскому обществу*, (1-2 (5-6)), 44-53.
- Уткин, С. А. (2021). ВТОРАЯ ЧЕЧЕНСКАЯ ВОЙНА (1999-2009). *И90 Исторический путь России: из прошлого в будущее*, 565.
- Халилова, А. С., & Лебедев, В. С. (2015). Исламский фактор в политических конфликтах на Северном Кавказе: Дагестан и Чечня в 1991-1999 гг.[1]. *Теория и практика общественного развития*, (12), 243-246.
- Ханбабаев, К. М. (2010). Экстремизм в современной Чечне. *Исламоведение*, (3), 104-119.
- Хизриев, Х. Х. (2010). Проблема занятости населения в Чеченской Республике. *Социология власти*, (5), 180-187.
- Хлебников, И. (2003). Содержание и сущность «чеченского» терроризма. *Россия и мусульманский мир*, (10), 75-80.
- Холамханов, М. З. (2009). Исторический опыт и уроки борьбы органов государственной безопасности Российской Федерации с международным терроризмом (1992-2003 гг.). *Наука и школа*, (6), 79.
- Христинина, Е. В. (2015). Причины распада СССР и их оценки. *Вестник Международного института экономики и права*, (Конференция), 315-318.
- Цветкова, В. Ф. (2006). К вопросу о предпосылках «чеченского конфликта». *Вестник Санкт-Петербургского университета. История*, (4), 182-185.
- Цветкова, В. Ф. (2008). «Цена» чеченского конфликта (по материалам отечественной периодической печати). *Известия Российского государственного педагогического университета им. АИ Герцена*, (66), 252-261.
- Шайхаев, Т. И. (2018). Политическая ситуация в Чеченской республике 1990-1991 гг. *Вестник Государственного университета просвещения. Серия: История и политические науки*, (2), 132-142.
- Шайхаев, Т. И. (2019). Военно-политические события на территории Чеченской республики перед подписанием «Хасавюртовских соглашений». *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки*, (3), 107-114.

- Янадамов, А. М., & Хайрутдинов, Р. Р. (2019). Социально-экономические, общественные и культурные процессы в Чечне в 1990–1994 годах. *Казанский вестник молодых учёных*, 3(3 (11)), 127-131.
- Anderson, A. B. (2018). Overview: The diversity and complexity of separatist movements in Europe. *JEMIE*, 17, 4.
- Bayramov, I.M. (2016). Separatism as an extreme manifestation of ethnic identity. *Politicus*, 1, 186–193.
- Belić, B., & Cincović, M. (2020). Metode naučnog rada. *Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet*, 12-18.
- Beriša, H. (2012). *Политичко насиље на Косову и Метохији од 1945. до 2003. године* (Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука).
- Cabestan, J. P., & Pavkovic, A. (2013). Secessionism and separatism in Europe and Asia. *Oxon: Routledge*.
- Fox, J. (2002). In the name of God and nation: the overlapping influence of separatism and religion on ethnic conflict. *Social Identities*, 8(3), 439-455.
- Grzybowski, J. (2017). To be or not to be: the ontological predicament of state creation in international law. *European Journal of International Law*, 28(2), 409-432.
- Heraclides, A. (1992). Secession, self-determination and nonintervention: in quest of a normative symbiosis. *Journal of International Affairs*, 399-420.
- Mandic, D. (2015). *Separatists, Gangsters and Other Statesmen: The State, Secession and Organized Crime in Serbia and Georgia, 1989-2012*. Harvard University.
- Masters, D. (2008). The origin of terrorist threats: Religious, separatist, or something else?. *Terrorism and political violence*, 20(3), 396-414.
- Meakins, J. (2017). The other side of the COIN: the Russians in Chechnya. *Small Wars Journal*, 13.
- Pain, E., & Love, R. R. (2000). The second Chechen war: The information component. *Military Review*, 80(4), 59-69.
- Pieschel, W. D. (2003). A Comparison of Peaceful and Violent Separatist Movements.
- Ryabinin, Y. (2017). The basic causes of the contemporary separatism. *Journal of Geography, Politics and Society*, 7(1), 5-9.
- Trapara, V. (2020). *Ratovi Rusije 1999-2019*. Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Trzciński, K. (2004). The significance of geographic location for the success of territorial secession. African example. *Miscellanea Geographica*, 11(1), 207-216.
- Vendina, O. I., Belozerov, V. S., & Gustafson, A. (2007). The wars in Chechnya and their effects on neighboring regions. *Eurasian Geography and Economics*, 48(2), 178-201.

- Walker, E. W. (2003). *Dissolution: Sovereignty and the breakup of the Soviet Union*. Rowman & Littlefield.
- Williams, C. H. (1982). Ethnic Regionalism in the Celtic Periphery: The Welsh Experience. U: De Marchi B., Boileau AM *Boundaries and Minorities in Western Europe*, Milano, Franco Angeli Editore.
- Yemelianova, G. (2010). Divergent trends of Islamic radicalization in Muslim Russia. In *Russia and Islam* (pp. 138-152). Routledge.
- Zeković, G., & Beriša, H. (2018). Modeli terorističke agresije. *Vojno delo*, 70(2), 481-504.

10. БИОГРАФИЈА АУТОРА

Михајло Сретеновић рођен је 20.08.1999. године у Сремској Митровици. Основну школу завршио је у родном селу Ноћај 2014. године и добитник је дипломе Вук Караџић. Средњу медицинску школу завршава у Сремској Митровици 2018. године са одличним просеком све четири године. Основне академске студије уписује исте године на Педагошком факултету у Сомбору – смер дипломирани учитељ и 2022. године их завршава као стипендиста Фонда за младе таленте са просеком 9,82. Након завршених основних академских студија, исте године уписује мастер студије на Педагошком факултету у Сомбору и на Факултету безбедности у Београду. Звање мастер учитељ стиче октобра 2023. одбраном мастер рада на Педагошком факултету у Сомбору и након завршетка академске године добија признање за најбољи мастер рад на Педагошком факултету у Сомбору за 2023. годину. Говори енглески језик Б2 ниво и руски језик А1 ниво.